

Om

den danske Stil

---

e t F o r s g

ved

R. L. Rahbek

X
professor.

Scribentis — otia quaerunt.

Ov. trist. El. I. libr. x^a

København 1802.

Trykt og forlagt af Direktør Joh. Fred. Schultze,
Kongelig og Universitetets Bogtrykker.

Vor Weltalenhedss
Opperrste
Afsalons og Gerner's
Mindetalerne
min Ungdoms opmunrende Velyndere
mine senere Aars hædrende Venner
Medlemmer
af Selskabet til de skjonne Videnskabers
Forsfremmelse

med ærbdig og erkiendtlig
Høiagtesse og Hengivenhed
helliget.

Til Læseren.

Man har paa en for mig meget finigrende Maade
bebriedet mig, at jeg saa gierne gav mine Arbeis-
der Navn af Forsøg. Atter fremkommer imid-
sletid et Skrift med denne Titel, og det, om mue-
ligt, endnu mere efter min inderste Overbevisning,
end ved noget af de foregaaende var Tilsældet; thi
ærligen vedgaaer jeg, at nærværende er langt un-
der, ikke blot, hvad jeg under andre Omstændighes-
der haabede at kunde frembringe over dette Emne,
men endog, hvad jeg, da jeg først i dette Aar
lagde Haanden paa Arbeidet, troede at torde lave
mig deraf. Vist nok kan jeg til enhver Tid, for

Essay
genom

Alder

mig ansøre de samme Undskyldninger, som min Ven Hr. Dichmann i Fortalen til sin Grammatik — et Værk, hvis Skarpsindighed og Flid under slige Omstændigheder fortjener dobbelt Beundring — har troet, at maatte beraabe sig paa; men uendelig fordohledes dette nu, da alle fredelige og litterariske Syslers Afbrud afoigte Sommer saaledes opdynede Arbeide af alle Slags over mig, da jeg igien kom dertil, at jeg kun høist fragmentarisk, og ofte efter et Mellemrum af flere Uger, var i stand til at sticke enkelte ved mangfoldige høist heterogene Sysler deelte Timer til at fortsætte dette — egenlig for de ældste af den mig paa Hofpræst Christianis Institut betroede Ungdom, foretagne — Arbeide, der uundgaaeligt maatte lide under denne Arbeidsmaade. Hertil kommer endnu, at jeg dobbelt i denne Forfatning maatte sande min ovenomtalte Vens Ord i samme Fortale: "Man være end nog saa bekjent med sin Nations Litteratur, man vil dog skuffes, naar man fører Liid til Fuldkom-

messen"; at altsaa mange maafee fremfor de anførte høistpassende Exempler ikke, i det mindste ikke i det fornødne Dæblik, vilde falde mig ind, eller ved min Søgen — saa meget mere, da saa mange af vore bedste Arbeider ere omspredte i videløftige periodiske Værker, eller udkomme enkelt tildeels som Manuskrift for Venner — komme mig før Die.

Med alt dette vover jeg at troe, at dette mit Forsøg, uagtet alle sine Ufuldkommenheder, dog, i Mangl af noget bedre, vil indtil videre bøde paa et ofte beklaget Savn i vor Litteratur, og af den Aarsag saameget snarere end en Overbærelse, der vilde opmunstre mig, naar bedre Tider skulle komme, ikke blot at stræbe at nærme det mere til den nu savnede Fuldstændighed og Fuldkommenhed, men og maafee at udvide det tillige til danske Rhetorik og Poetik; ligesom jeg og haaber, at jeg, ved snart at udgive anden og sidste Deel af den danske Empressamling eller Læsebog, skal lette dette For- *slægt*

segs Brug, og maa see gisre det nyttigere for de
Skole- eller Privat-lærere, som funde ved deres
Undervisning vilde betiene sig deraf.

Ballehuset, d. 30 Decbr. 1801.

B. L. Næbbet.

Indledning.

1 s. Stil betyder muontunder Tankernes skriftlige Foredrag; det er i det mindste ikke almindeligt at anvende dette Udtryk paa det mundtlige, hvorom man, til at betegne de samme Egenstaber, heller betiener sig af Udtrokket Sprog. Egenlig kommer Ordet Stil fra det Kedstab, Rømerne brugte at skrive og udslette med, som kaldtes Stylus, og hvis Navn snart, ligesom hos os Ordet Pen, bruges til at betegne Skrivemaaden.

2 s. Da Tankernes skriftlige Foredrag seer ved Ord, bliver i denne Henseende tvende Hovedstykke at betragte: 1) Ordenes Valg, 2) Ordenes Sammensoeling; og begge disse lade sig igien betragte a) med Hensyn til Betydningen, b) med Hensyn til Wellklangen.

Første Kapitel.

Om Ordenes Valg i Hensyn til Betydningen.

3 s. Ved Ordenes Valg, i Hensyn til Betydningen, finde fire Fordringer Sted; den første er Reenhed, den anden Rigtighed, den tredie Tydelighed, og den fierde Passelighed.

4 6. Ordenes Reenhed bestaaer deri, at de virkeligen høre til det Sprog, der skrives i, saaledes som det nu tales, og skrives, eller i det mindste forstaaes.

5 6. Ordenes Reenhed fordrer da for det første, at man bogter sig for alle uformodne fremmede Ord. Her siges med Gliid uformodne; thi til mange fremmede Ting er det fornidsent; at vi beholde det fremmede Ord; da vi hos os ikke have noget, der sværer til dette Begreb. Saaledes vilde det f. Ex. være høist latterligt, om man vilde prøve at fordanse Bonapartes Titel, og kalde ham istedten for første Consul — som man ikke stort mindre latterlig har gjort med Roms — første Borgemester; saaledes vilde det bringe til høist urigtige Forestillinger, om man vilde sige: Frankrig var inddelt i Stifter, Syller, Herreder, Amter, istedten for Departementer; ogsaa vinde saadanne fremmede Ord, som komme ind med en fremmed Ting, saare let Optagelse, og snart Borgerret i Sproget; saaledes ere næsten alle de Ord, der vedkomme vor Kirkevæsen, sagelidet man nu legger Mærke dertil, oprindelig fremmede som det, saasom Kirke, Prædiken, Bislop, Provst, Degen, Messe, Psalme, Kætter o. s. v. Ligeledes i mange Videnskaber, Kunster, Haandteringer o. s. v. Det latterlige Puristiske, som vilde i Midten af forrige Aarhundrede ombytte alle fremmede Ord med nyprægede danske, er nocksom bekjændt, og belejet.

6 6. En anden Sag er det, naar der i selve Sproget haves et antaget og i hver Henseende lige-saa brugelige Ord, da det enten bliver Skildesleshed, eller Ukyndighed; eller Afskriftning af betiente Sig-

af det fremmede Ord; dette var i Begyndelsen af døstte Aarhundrede Moden, og finder man deraf, at den Tids Skribenter endog ligesom sogte en Ere i at anbringe den, saasom Holberg L. B. S. 79: "Men som intet Menneske paa Jordene er uden Kyde, saa tillægges denne store Konge en Slags Hastighed og Overilelse, saa at han var prompt til at straffe endogsaa med egen Haand" ---- Det er troeligt, at han har arvet denne Qualitet efter sin "Frue Moder Dronning Sophia, hvilken brugte haade Niis og Svøbe for at holde sine Domestikker over i Abe." Vi finde her trende fremmede Ord, hvorfra de to sidste, Domestikker og Qualitet, udent mindste Lab kunde været ombyttede med danske; da derimod den tredie, prompt, har den Fordel — som fremmede Ord ikke faaleden have — at det lader Lanken blive ligesom i et Halvmørke.

7 6. Hvad der gælder om fremmede Ord, gælder og om slige Ord, som enten endnu ikke ere optagne i Sproget, eller ere — saa at sige — udafstodte eller udfaldne deraf; saavel som om saadanne, der kun bruges og forstaaes paa enkelte Stæder, eller i enkelte Krede, hvor man ikke kan sige, at tale Sproget vel. Vi ville betragte hvert af disse Tilfælde for sig.

I. Der kan ustridig gives Tilfælde, hvor det er nødvendigt at præge et nyt Ord, for at udtrykke et nyt Begreb, eller en ny Skattering af et Begreb; og det er da ikke blot at tilgive, men også at billige, saafremt det nye Ord ikke alleene tages af Sprogets eget Metal, men og bærer dets Præg; saa at det Begreb og den Skattering, det skal udtrykke, strax flettes

og falder i Øjnene. Saaledes kan man f. Ex. uden-
tvil ved rigtig Anvendelse af Endestavelserne lig-
bar, som og Forstætningerne Van, Vis og U,
af bekendte og gangbare Ord uden Anstod danne
nye, der udtrykke en hdt til manglende. Skattering.
Ogsaa bliver dette, jo mere end vis phildespoffet
Granskningsdånd udvikler sig hos en Nation, alt
meere og meere forsondent. Men haves allerede f
Sproget et godt og brugeligt Ord, eller det Ord,
man vil indføre, enten ikke er af øgte danske Oprindelser
og Form, eller ikke strax ved første Biekast forstane-
ligt, vor måske være saare varsom med det. Man ses
f. Ex. følgende, hvor de mynstede Ord neppe ville
finde Bisat: "Vi saae i hant den regnelynge Luran,
i hulken Havn og Usundighed undertrykker alle de
"ringere Sunde og Gode." Ov. Samt. T.B. S. 17;
et Skrift, hvor udanske Udtryk udstemme det me-
get Sunde og Gode.

II. Eigeledes forholder det sig med de Ord, som
vel engang have været i Brug, men af en eller an-
den Aarsag ere tabte; jo længere og meere de ere
af Brug, og især jo mindre beslagtede de ere med
nubrugelige Ord, jo meere varsom maae man være
med at anvende dem. Saaledes var det f. Ex. med
Ordet Abry og Abrysot, som nysnævnte Skrift
vilde paatvinge Sproget paa ny, istæden for det vist
nok ikke allebegne rigtige Skinsyge; saaledes med
flere gamle Ord, som man deels i Vers deels i Prosa
til forskellige Tider har vildet oplive.

III. Der gives Ord, som ikke, eller i det mind-
ste ikke i visse Betydninger, bruges uden i enkelte
Egne, enkelte Kredse, enkelte Haandteringer o. s. v.,

og som derfor ikke kunne regnes til Sprogets egen-
lige gangbare Mynt; ogsaa her maae tages Hensyn
paa deres Hornstedenhed, Forstaegelighed, og Ober-
eensstemmelse med Sprogbrugen, inden man gør
Brug deraf. Det er et meget roesværdigt Foretagende,
at man adskillige Stæder har begyndt at samle Pro-
vincialismier; ogsaa vil der blandt disse findes
mange, der enten umiddelbar, som de ere, eller
og med en hoist ringe Forandring, kunne bringes i
Omlob; og har Sproget i seenere Aar virkelig ikke
lidet beriget sig paa denne Maade; men naar f. Ex.
i visse Egne af Jylland knap betyder snart, naar
andensteds gemeen betyder omgængelig, naar i
Bergen, som en Digter fortæller os, en Terte be-
tyder en Bolle Punsch; er det hverken at formode,
eller forlange, at disse Ord i denne Betydning skulle
blive almeengangbare. Samme Bestaffenhed har
det med Haandteringerne Sprog; meget er der dog
saa i dem, som fortiente at optages; saaledes har
en af vores første Prosaister fra en Fabrik bragt
mit Ordet at dybe; saaledes har vort Søesprog,
vort Ågerbrugssprog mangfoldige hoist lykkelige og
Kraftfulde Ord, der endnu ikke ere komne i Bog; og
Omgangs-sproget; men naar f. Ex. ved Veiarbeidet
en Stamper hedder en Tomfrue, naar paa mang-
foldige Professionsudtryk det udenlandske Stempel
viensynlig sidder, er der ingen Grund til at indføre
disse til at betegne Begreb, hvortil Sproget har
Andre bekvemmere Ord. Endnu dette om Ord, som ikun skyldes en enkelt
Kreds deres Oprindelse; vist nok lykkes det under-
tiden disse under Beskyttelse af en yndet især comis-

Skrivent at skabe en Slags Vorgerret, saasom Ordene Perial, og Rykker; men i Almindelighed falde de efter et fort Dognlif tilbage i deres Intet, som f. Ex. med Ordene Bakkelorum. Sif. o. s. d. l. har været Tilsædte.

8 f. Man har i Henseende til det ~~beslægtede~~ tydiske Sprog anmærket, at jo meere Gienstandens Verdighed tager til, jo meere aftager — ligefra det overgivneste Comiske til den strængeste Altvor — den Frierhed at bruge Ord, der ere laante af fremmede Sprog; samme Jagtagelse lader sig ~~og~~ gisre ved vort; man sammenholde f. Ex. Virkningen af det fremmede Ord hos Wessel:

Da kan du sige allensfals,

hr. Meditkus
med Tullins:

Og Bierge bøve selv ved denne ny Gevalt
eller med Ewalds:
saphirne Luft!

Hvorhos dog ogsaa ved vort Sprog er at jagtage, at det er egenlig de fra nylere Sprog tagne Ord, der ikke passe til det Altvorige og Høitidelige; at derimod Ord, som ere tagne af det Græske, ogsaa hos os ere — naar de blot almindely forstaaes — den altvorige Digtekunst og Detalenhed saare fordeelagtige, saasom Harmonie, Melodie, Phantose, Philantrop, Chaos o. s. d. l.; ligesom og Ewald hat lært os, at i gudelige Emner de hebraiske Benævnelser giore en sørdelels majestæstisk Virkning; som:

Altig, ske til Elshadais Ere!

Jo meere derimod Sproget nærmer sig til den daglige Tale, jo meere det er forbundet med et Begreb om Videnslab, Lærdom eller Verdenstone, — jo snarere tilgives, — og taales nylere fremmede Ord, endog der, hvor vi synes at have egne, men som undertiden just, fordi de ere af vort Sprog, for tydeligt og sterkst betegne det Begreb, man blot vil antyde.

Hvad de aldede og af Brug komme Ord angaaer, da synes det og især Digtekunsten, og enten den høitidelige, eller og tværtimod den lunefulde, Prosa eget at indsøg dem paa ny, især ved Behandling af Emner af vor egen Oldtid, hvor de ligesom funne synes at høre til Costumet; hvorhos dog steds maae agtes paa, at de ere forstaelige; derimod synes de i daglig Tale, i Undervisning, i Breve o. s. v. ikke let at kunde finde Sted.

Om den Ret at skabe nye Ord er megen Twist; midlertid paastaae Tænkeren og Digteren den begge, og uden Twivl med Esie, den ene til at betegne de nye Ubbiklinger af Forstandsbegreberne, den anden til at udtrykke nye Skatteringer af Hølesen; ogsaa her har den Skribent, der — saa at sige — folger Middelbanen, mindst Hordring paa denne Rettighed; fun maae en tydlig Grammatikers Erindring, at den, der vil danne nye Ord, maae have saavel Begreb, som Sprog fuldkommen i sin Magt, vel haves i Tanke.

Ogsaa visse Egnes, og selv visse Kredses og Haandtingers særegneste Ord — cant words, som de Engelske kalde dem — funne, især i det Comiske, saare hældigen anbringes, hvorpaa Hølberg, Wessel, Heiberg, T. C. Brun, Falset, o. s. v.引ne af Exempler.

Ellsindt er det man ikke upassende at tilsoie, at Bruget af foreldede Ord, med et Kunstord kaldes Archaismier, af nyprægede Neologismier, af visse Egnes Provincialismier, af fremmede, efter deres Oprindelse Gallicismier, Germanismier os. s. v.; og endelig alle disse Kell tilsammen Barbarismier.

9 §. Men om og de brugte Ord ere rent Danske, er det derfor ikke afgjort, at de ere rigtigt Danske. Ordet kan virkelig være i Sproget; men har en anden Betydning, end den, hvori det her skulde tages; i saa Tilselde sige vi: Udtrykket er urigtigt. Et af vores højeste Skribenter siger f. Ex.: "Semiramis blev først bestienet". Efter dette Ords rette Betydning skulde det betyde, at hun blev berusset, men her staaer det for: at hun fik Foræringer; hvilket altsaa er urigtigt. Det af vores landest høreste Digte hedder det:

Du gav os de fage

De roelige Dage.

Ustridigen var det ikke her Digterens Hensigt at sige Hurtigbortilende, som er himt gamle Ords rette Betydning; men han har meent fisionne, sagredette Udfrykt er alsaa urigtigt. Til Rigtigheden i Ordenes Valg udkræbes altsaa, at vi bruge Ordene i den vedtagne og gangbare Betydning.

10 §. Den tredie Egenstab er Tydeligheden; som bestaaer deri, at man — som Kvintilian siger — ikke blot kan forståe, det vi sige, eller skrive; men at man ikke kan undet, end forstaae det. I saaledes Ordenes Valg er det sjeldent, man forseer sig mod denne Regel, med mindre man tillige overtræder een af de foregaende, og isteds ved at bruge endanste

og ugangbare Ord, tilside sætter Reenheden, eller, ved at tilægge Ordene en urigtig Betydning, Rigtigheden af Sproget.

11 §. Den fjerde Hovedegenstab er Ordenes Passelighed: deres nsiagtige Overeensstemmelse med det, vi ville sige, og saaledes, som vi ville sige det. Til at betegne eet og samme Hovedbegreb gives som oftest flere Ord, men hvorfaf hvert medfører sit eget Vibegreb. Det er da ikke ligeværdigt, hvilket blandt disse ensstyrdige eller — som en nyere skarpsindig Sprogrundsker har kaldt dem — meaningslignende Ord, vi betraete os af. Ordene døe, falde, omkomme, hensøse, betegne samlig et Begreb; men hver fatter let selv, at det ikke er passeligt at sige: vor brøde Thura døde paa Indfødsretten; eller vor uforglemmelige Suhm faldt efter nogen Tiids Gygeleie; at man ikke kan sige: Fredrik Sneedorff hensø ved et Fal'd fra en Postvogn, eller at Oldingen Drackenberg omkom i sit hundrede og nogle og syvetynde Aar. Maaske kan man med Høje paastage, at ogsaa vort Sprog for den ligesaa lyndige, som skarpsindige Sprogrundsker ingen aldeles fuldkomne Synonyma, aldeles eensbetydende Ord har; og det vilde være en overmagde stor Fortjeneste af Sproget, om en dette Arbeide: vores Mand vilde fortsætte; og fuldføre det af vor Sprogon saa højprægede Betydningser, der gør os opmærksomme paa de forskellige Betydningser af adskillige Ord, som man saa ofte i Almindelighed bruger ifølge. Jo videre og almindeligere et saadant bestemt Begreb, our Ordenes egentlige og nsiagtige Betydning udbreder sig, jo mere uddommelig Spro-

gef. Dette hindrer imidlertid ikke, at endog da, naar Forskelligheden af de meeningslignende Ord's Betydning er sat i sit fulde lys, der jo kan findes tilfælde, hvor det kan omrent være ligegyldigt hvilket af flere — skjont ikke af alle — meeningslignende Ord man bruger. Naar vor Baggesen i sine comiske Fortællinger omtaler sin Jeppes Ven Peer ASEN, holder han den velys med det almindelige Navn Hesten; eller med de mere specielle Beest og Krik; derimod vilde han ikke lettelig kunde kalde det Gangeren; ligeledes kunde vor P. H. Felsmann i de maleriske Linier:

„Sin røse God den stolte Ganger hører,

Den gronne Heede flyer, og ved dens Godslag bæver,
Kun med Vanskelighed brugt Ordet Hest (skjont maa ske Singst) men umuligen noget af de andre,
Der betegne en Bondehest af ringe Gestalt og Værdie.
„Ordene Bierg og Field — siger en ovenomtalt Sprøggrandster — kan vel Digteren, men ikke den physiske Geograph, skrive i slæng“. Grindre vi os imidlertid de to deilige Linier, hvormed Balders Død begynder:

Egn, som stolt af trygge Fielder.

Noetlig trods her Himlene,
Ville vi lettelig føle, at der ogsaa gives tilfælde,
Hvor Digteren ikke, uden at forseile det, han netop
Vilde sige, kan ombytte disse Ord.

12. §. Men det er til Udtryklets Passelighed endnu ikke nok, at Ordet fremstiller den Ting, vi ville henvende Opmarksomheden paa, usagtiget; som den er; det maae tillige fremstille den fra den Synspunkt, hvorfra vi ville have den set. Naar

Baggesen nævner os den Bondehest, vi for omtalte, med de ovenanførte Navne, er det hans Hensigt, at fremstille os dens Ringhed fra den latterlige Side, paa det at dens formrente Forsrenimelse til Borgemester skal giore dessværre Virkning paa os; naar derimod en Variant i vor Storms Wise over Bernstorff den første læser:

See det udtrælte Dyr, som tager

I sine Herrers Vaande Deel,

er det vel og Digerens Tanke, at fremstille os samme Gienstand, men i en anden Hensigt, nemlig for at opvække vor Medhyrk. Saaledes lader sig naturligvis tusende Forskjelligheder angive; den ene vil vække Beundring for Grobreren, og fremstiller ham som en Løve, den anden Afsky for ham, og sætter blot Artnavnet Rovdyr istæden for Slægtsnavnet Løve; een vil fremstille en Sag fra en stor og ørværdig Side, en anden fra en latterlig; og dette leder os til en Underinddeeling, som beghjemmest her lader sig anbringe, nemlig mellem de ødle, og de nædle eller lave Udryk.

13. §. Der gives i Sproget — siger Beattie, en skarpsindig engelsk Philosoph — tree Slags Ord: Nogle ere aldeles nødvendige, bruges af Folk af alle Stænder, og synde Sted i enhver Skrivemaade; disse udgiore saa at sige Sprogets Legeme, og man kan hverken sige om dem, at de ere gemeene eller ødle; andre derimod have en egen Værdighed, fordi de ikke bruges uden enten i ophøjede Værker, eller af anseete og høje Personer, eller ved høitidelige Lejligheder; atter andre kaldes tvertimod i egenlig Bedyning lave, fordi de enten blot bruges af Perso-

ner uden Opdragelse, eller af døde Kun i Hverdags-samtaler, eller fordi de anvendes til at betegne ubetydelige og foragtelige Gienstande". For at faae tydeligt Begreb herom, behover man Kun at gienkalde sig de trende Ord bedrage, svige, og synde. Det første er af de almindelige Ord, - som ved enhver Leilighed lade sig bruge, staaende efter Omstændighederne enten det ene eller det andet af de tvende andre er passeligere; det andet er derimod af de ædle Udttryk, som Kun bruges i høitidelige Anledninger og om vigtige Ting; det tredie derimod er et gennemt Ord, som altsaa passeligen udtrykker Sagen, naar det kommer an paa at vise den i sin heele gemeene Gestalt. Jeg siger saaledes: Mennesket bliver ofte bedraget, snart i sine Forventninger, snart i sine Bestræbeler; jeg siger: Held det Folk, som ikke sviger sig selv, om det end sviges af sine Bundtsforvandte; men jeg siger: børe Smugleres og Pugeres Snyderier gaae videre, end nogen skulde tænke. Det er en meget rigtig Unmærkning af den hyperlige Veltalenheds Lærer Quintilian: at alle Ord, nogle faa undtagne, som ere uanstendige, hvilket de funne være saavel fra den physiske Side ved deres Vænlighed, som fra den moraliske ved deres Utterlighed) et eller andet Sted kunne figes passeligen; Kun kommer det naturligvis an paa, at have saavel Sproget, som det, maa til sige, tilfulde i sin Magt, og især aldeig at vilbe tale eller skrive bedre, end Menneskets Natur og ens egen Evne tillæder.

145. De ovenfor anførte Exempler maae endnu lede os til een Inddeeling, som i Henseende til Or-

denes Valg er meget betydelig. Nogle af de Ord, vi der anførte, vil deslet falde os i Hjernen, staar i deres egen rette Betydning, saasom at øje; andre derimod i en antaget, saasom at henvise. I det første Tilfælde, naar Ordene bruges til at betegne det, hvortil der først ere udnævnte — siger Quintilian — kaldes de egenlige; i det andet, naar de ved Stedet faae en anden Betydning, end de af Naturen have kaldes de — siger han, — figurlige". Af de sidste finde til alle Tider, i alle Sprog, hos alle Folkeslag, og i al Slags Tale, uendelig mange Sted. Esterhaanden, som Forestillingerne, de være nu sandselige, eller aandige, udvise, og forsøge sig, kommer man til at trængs til nye Ord, for at betegne dem; og for at blive desfætteliger, lønner man ofte et Ord, der betegner en befændt lignende Gienstand. Dette er Tilfældet med de fleste Udtryk, der betegne immaterielle Gienstande; gemeenlig have disse taant Navne fra sandselige, som man befandte, og altsaa for havde Navne til; og ikke sjælden er det endog blevet Tilfældet, at disse Ord have ligesom ganse tabt deres oprindelige Betydning, og bruges blot i den antagne. Dette er f. Ex. Tilfældet med Ordene Begreb, Nemme, Udtryk, fatto, Indsigt o. nt. a.; nogle bruges vexelsvist snart i egenlig, snart i figurlig Betydning, som Smag, Følelse, Bevægelse, Udsigt, forestille o. s. v; atter med andre foretager i de dyrkede Sprog den forsinende Smag nogle Forandringer efter Omstændighederne, saasom at opdrage og drage op, oversætte og sætte over, o. a. fl., hvorom siden.

Gærd

15 §. "Men — som Cicero ikke mindre skjønt — end sindrligt læret os — ligefrem Klædning først er opfundet for at holde Kolden ude, men siden ogsaa begyndt at bruges til Legemets Prydelse og Verdighed, saaledes har man indssort figurlige Ord's Brug af Mangel, men til Lyst gisst den hyppig." Ikke blot, naar de ikke vide, eller ikke hørtes det egenlige Ord; men og naar det egenlige Ord ikke hyldest gisst os; ikke os os passeligt, ikke sædtt eller nædelt nok f. Ex., heller vi os — vste underat vidsets — hyppigen af figurlige Udtryk, hvorpaa især Eliden-skabernes og den opfattimede Phantasies Sprog give os utallige Eksempler! Saaledes falder den opbragte Almuesmand sin Modstander til Gund, et Asen, eller andre saadant i hans Hine foragtelige Dyr; saaledes kælper Elstelen sin Elsbed, eller Moderen sin Daggegut en Engel; saaledes falde vi den, hvilts holmodige Tapperhed overgaer vor Førestilling, en Løve, og derimod den Feige en Hare; v. s. v.

16 §. Et saadant figurligt Udtryk, der forsætlig som passeliger vælges istaden for det egenlige, kaldes en Tropus, og have de gamle Sproglærere angivet fire som de fornemste af disse; den første kaldte de Metaphor, et Navn, som vel under tiden bruges til at betegne heele Arten, men som dog i sin egenlige Bemærkelse kun tilkommer den Trope, naar en Gienstand nævnes istaden for en anden, hvormed den har Liighed; saaledes vare de nysanførte Tropet, Løve, Hare, Engel o. s. v. samtlig Metaphorer, saavel som hine ovenanførte figurlige Udtryk Smag, Begreb o. s. v. Naar det

f. Ex. i Ewalds bekjendte Kong Christian stod. (L. B. 163) hedder:

Hans Værge Hamrede sag fast,
er dette en Metaphor, valgt for at give Udtrykket
meere Kynd, end det egenlige huggede her vilde
have; ligeledes, naar det sammesteds hedder:

Kra Danmark lyner Lordenstiold,
er dette lyner her kraftfuldere, end strider, og meere
poetisk end syder vilde være.

Den anden Tropus, som og idelig forekommer, da man af samme Grund ombytter tvende Udtryk, der staar i naturlig Forbindelse med hinanden, saa som, naar man sætter Aarsagen for Virkningen; Redskabet for den Handlende, Stedet for det, der er paa; Eliden og det, der står d. s. v.; og omvendt, kaldes af de gamle Kunstslerere Metonymie; saaledes siger man hyppig i daglig Tale at læse Homer, at ynde Ewald, heele Huset har Ropper; naturligvis finder det ikke mindre hyppig Sted i Skriftsproget; f. Ex.:

Danmark! Danmark! hør vor Stemme.

T har up.

Bød Niisbrichs blanke Sværd.

Sander.

Dannerfolkets store Dag.

Den tredie Tropus kaldes af de gamle Kunstslerere Synechdoche, hvor man snart sætter det Større og Meere for det Mindre og Mindere, og snart igjen omvendt; ligeledes Slagset for Slægten, Slægten for Individet o. a. d. o: ombytter Begreber af større og mindre Omsang. Saaledes siger man f. Ex. i daglig Tale at betræde ens Dørtærskel, &

gødt Hoved, en rund, ejet frum Haand; og han
ledes ogsaa Skribenten:

Den unge Frihed smiler dig imøde.

Gra Bondens lykkelige Tag. Thaarup.

At Gothens Hjelm og Ziernes bræst. Wald.

Du Dødelige!

Vdr Alders Cesar.

Danmarks Eden. Frankrigs Zelt.

Som den fjerde Trope høje Kunstlererne ned
net Ironien, der bestaaer i, at man siger just det
Madsatte: af det, man meener, og vil høje, for
staaet; saasom, naar man falder en Ridding for en
Zelt, en Pusling for en Bæmpe, og som langtfra
ikke altid bringes til Haan, men ofte til Roed; som
når man s. Ex. sagde, det erobrejge Danmark;

det ukrigeriske Frankrig, den karrige Suhm, o. s. v.

17. b. Til disse maae vi efter den her vedtagne
Inddeeling endnu legge et Par, som, uagtet de ere
nærbeslægtede med de foregaende, dog med Esie
kunne tilkamme at nævnes for sig. Den første af
disse er Hyperbolen, hvorved Gienstandene enten
usædvanlig forøges eller formindskes, og som altsaa
i visse Henseender kunde ansees, som en forstærket
Synechdoche; s. Ex. naar Mennesket falder sig selv
et Støv; naar man siger "hele Byen", ja vel: "hele
Verden kan være mit Vidne"; "paa Danmarks
Skuldre bares Gerner til sin Grav". Den anden
kaldes Vision eller Personification, og bestaaer i,
at vi fremstille det levende som Levende, det mekaniske
Handlende som frit virkende, het Graværende, som

Nærværelses saaledes sige til os: en ugunstig Wind,
et stolt Træ, den venlige Maane, o. s. v.

End kweiseren Støtte paa samme Sted,
Som Norges Uvenner mon true.

Stormen. E. B. 153.

Udmattet Strommen sig i Dalens Arme hviler,
Tit over Bidjens Top Majaden solvklar smiler.
Colbierne. E. B. 236.

Hist rødmer Jægersborg fra lave Dal.

Vram. E. B. 211.

Tael Guldbbrands sebe Dal, hvor Liv og Frihed hersker,
Hvor Landmand egen Sæd med munstre Arme tørsker,
Hvor Odelsbondens Skov oplofter stolten Top,
Men falder ved hans Delt, naar Slot Fal Eneise op.

Storm. E. B. 491.

18 f. Da Marsagen til Tropernes Brug just er,
at man enten i Henseende til Udrykkets Reenhed,
Rigtighed, Thedethed eller Passelighed vil vindes
nogen Fordeel, maae dette naturligvis medføre væ-
senlige Regler i Henseende til deres Brug. Forst i
Henseende til Metaphoren.

Da vor egenlige Binding ved Metaphoren grunder
sig paa den Liighed, der er mellem den Gienstand,
Metaphoren egenlig betegner, og den, vi bruge den
at betegne, er naturligvis den første Regel, at der
imellem disse maae være en virkelig og siensynlig
Liighed, og at altsaa Metaphoren ikke maae være
taget af ukiendte Gienstande, eller Liigheden alt for
langt sagt. Vore Dages fragmentariske Polyhistorie
har saaledes hos en vis Skole i et Maborige gjort
det til Mode i Wittigheds skrifter, der ere til Al-

meensæssning, at arbejde findt en hemist, saa en astrondmisk, saa en naturhistorisk Metaphor o. s. v. og det for større Dyrheds Skyld gemeentigen fremsat i det fuldkomneste Kunstsprogs naturligvis maae Virkningen heraf være tabt paa den; des ikke er indbriet i denne Videnskab. Det samme gælder om dem, der ere alt for langt henteede, og saa, at fge Metaphorer Metaphorer, som er tilfældet med dem, vi saa hyppigen finde hos de gamle islandske Digtere; naar f. Ex. Guldet hedder Vandfortæren — fordi Ild metaphorisk bruges for Guld, og Ilden fortærer Vandet; eller Dragens Lyng; naar Haugetornens Loglind betyder en Oxinde. En hver Trope — og især Metaphoren, der er den dristigste af dem alle — maae, siger Cicero saare rigtigen, være beskedent, saa den synes at være indbragt, og ikke indbrudt paa et fremmed Sted, og være kommet med det Gode, ikke med Magt.

Men maae den ikke være taget af ukiendte eller alt for sierne Ting, da maae Liigheden mellem de forbryttede Begreber heller ikke være alt for beklaende eller for nærlig; Pile, og Ild, og Lænker, og Baand istæden for Kærlighed ere saa forspidskede, at de første ere latterlige, og de sidste ingen videre Virkning giøre, med mindre man ved een eller anden Bi-idee veed at give dem ny Kraft; andre, som vi allerede have anført, have saa ganske tabt deres metaphoriske Kraft, at vi fuldkommelig bruge dem som egenlige; atter andre ligner hinanden saa nærlig, at deres Forbrytning ingen Virkning kan giøre; saa som naar man istæden for at piine, siger at nage, eller fortære, eller brænde. "Billedet skal — som

en tydsk stærkfindig Konstdommer anmærker [Bibl. d. sch. W. 15 B.] — være befjndt, men Liigheden ikke af sig selv falde i Vinene; det skal have en sien, skult, og dog noie Liighed med Gienstanden."

Ogsaa er det nødvendigt, at der sees paa Passeligheden; da dette just er een af det tropiske Udtysks store Fordele, at det forhoier Virkningen ved at leede Indbildungskraften paa en Ideerad, der stemmer med Indtrykket; Skribenten har for Sie. Saaledes siger vor Sander om de engelske Krigs-krie, der omgav Provesseenen,

En Ring af svømmende Folkener

Utvordner Lassens kælle Daner;
derimod nævner en anden af den Dags ædle Sangere
de Blokskibe, der faldt i de Engelskes Hænder, haist
passeligen de gamle Truge; ligesom han i selve
Kampen nævner dem de faste Blokke. Med samme
Passelighed falder den farstnævnte Digter Prøve-
steenens Lassens Taarn; medens de engelske mo-
bile Skibes Fordeel betegnes ved det heldige Ord:
Orlogsørne. At der ogsaa foruden dette Slags
Passelighed maae haves Hensyn til det Edle eller
Uædle, Høitidelige eller Latterlige, Lidenskabe-
lige eller Roelige o. s. v., Skribenten har for Sie,
folger af sig selv; saaledes vilde i ovenanførte Exem-
pel det ædlere Ord Vrag, istæden for det uædlere
Truge, giort Skade, da det her just gjældte om at
fremstille hine Tropheer i deres fulde Ringhed.
Maar derimod i en ubenævnt Digters Sang, ved
Reisningen af Bernstorffs Stotte, den saa høilige
poetiske Omstændighed, at et Torden slag ved reen

Luk^t hørtes langt borte, i det Dieblik; Statskei-
stes; paa følgende Maade er udtrykt:

Gra Himlen hørtes der en Sqat.
vil enhver lettelig føle, at et nædelt Udtryk ikke paa
noget mindre heldigt Sted kunde været anbragt.
Lignende Undersøgelser kan man i Henseende til de-
ovrigé Forskælligheder lettelig selv anstille; ligesom
det og næppe behøves at anmærke, at der gives saa-
vel værmelige, som usommelige Metaphorer, som
ingen Passelighed til Æmne og Hensigt kan und-
skyldte.

Før det tredie maae man vogte sig for at ind-
blande Metaphorer blandt egenlige Udtryk, saaledes
at een Deel af Sætningen maae forstaes paa den-
eene, og een Deel paa den anden Maade. Man
kan saaledes med en overanført Digter vel sige:
En Ring af foønnende Volkener omtordner;
men forandrer man det sidste Udtryk til det egentlige
beskyder, vil man strax føle Upasseligheden. Endnu
urigtigere er det, hvis det er forskellige Metapho-
rer, der saaledes stode imod hinanden; man probe
for Ex. at læse:

En Ring af gridste Orlogspønne
Omtordner;

og har denne sidste Regel tillige givet Anledning til
den Advarsel, at man skal vogte sig for at sammen-
dynde flere Metaphorer om een og samme Gienstand.
Herhos maae man erindre, at Metaphoren er en
saal dristig Figur, at den Ret, at mynte nye, næ-
sten udelukkelviis sones at være den opslammede
Phantasie, eller den entusiastiske Evidenslab, egen;
jo mere Foredraget nærmer sig den sindige Tæn-

somheds, jo vær sommere maae man være i Anven-
delsen af saadanne Metaphorer, der ikke ved ideligt
Brug ligesom have tabt deres tropiske.

19 f. Ogsaa ved Metonymiens Brug maae an-
vendes megen Forsigtighed, da den i sig selv er den
svageste Figur, og ifolge heraf en Urigtighed i dens
Anwendunge mere levende soles, ligesom den og meget
lettelig kan medføre Everydighed og Misforstand.
Digteren siger f. Ex. ikke stælden med Held Ceres,
Kornets Giverinde, istæden for Kornet, eller Korn-
ets Produkt Brød; men vilde nogen f. Ex. sige:
"den sidste Hagl slog Ceres ned", vil man føle det
Upassende heri. Man kan vel sige Dage for Tid;
men vilde nogen f. Ex. sige de lange Vinterdage
istæden for den lange Vinter, maatte det ustridigent
stode. Den Kolde Soel hos en af vore bedste
Digtere er saaledes nok en for hård Metonymie
istæden for Vintersolen.

20 f. Skjænt Synechdoche har større Grad af
Erlighed end Metonymien, udkræver dog dens An-
wendunge ikke mindre Forsigtighed. Ville vi f. Ex.
sætte en Deel for det heele, følger det naturligvis
af sig selv, at denne ikke blot maae være en udmaer-
ket Deel, men og tillige maae staae i siensynligt
Forhold til det omhandlede. Saaledes kan man vel
sige: hin tapre Haand, istæden for Krigeren; hin
viise Haand, for Statsstyreren; hin runde Haand,
for den gavmilde; men det vilde f. Ex. være latter-
ligt at sige: hin fortryllende Haand istæden for Za-
leren, eller hin grandskende Haand for Tænkeren;
ligeledes vil enhver føle, hvor anstodelig en Verkl-
ning det vilde giøre, hvis man istæden for Haand

Bogt.
mels/la

f. Ex. vilde sætte Singer; ikke at tale om den latte
lige Urigtighed, det f. Ex. vilde være at sige: da
Dannebrog sprang, opoffredes nogle quæstede Hæn-
der, som ikke havde været at redde.

Lignende Forsigtighed maae bruges ved at sætte
Art for Slægt, og Slægt for Individ, og om-
vendt. Satte man f. Ex. Ukrud istaden for Tørne
og Tidsler i det beklaadte bibelske Forbandelse over
Jorden, vilde Indtrykket tage usigelig; Ligeledes hvis
man undertiden satte Slægtsnavnet Helt, Borger,
Bismand, Taler istaden for Cæsar, Cato, Plato,
Demosthenes. Det samme gælder modsat; i Ewalds
prægtige Linier:

Lænt, at det gælder om

Menneskers dyre Liv!

Vilde hvært Udtryk, der tilkændegab en nsiere For-
bindelse, være til Skade. Herved er tillige den
Anmærkning at giøre, at, naar man til at betegne
en eller anden Slægt, eller Classe, vil betiene sig
af et Individets Navn, maae man ikke allene være
vis paa, at dette Individ er almindelig beklaadt,
men og af det almindelig betrages fra samme Syns-
punkt, hvorfra vi ville have det fremstillede Begreb
seet; saaledes vilde f. Ex. en Robespierre i
Frankrigs Rædselsepoke, og hos dens Tilhængere
havt en ganse anden Betydning, end den, det nu
almindelig vilde tillægges; saaledes stoder man ofte
hos Skribenter paa et eller andet ubeklaadt Navn,
som de uden videre bruge til at betegne en eller an-
den Classe, uden at betænke, at deres Skrift dog
ikke blot er bestemt for deres Kreds eller Bræae.

1001
117.

Alt, der ogsaa kan gibrer Tilfælde, hvor Brugen
af et bestemt Tal for et ubestemt, og af enkelt for
mange, og omvendt kan medføre Utrydelighed, og
Urigtighed, behoves neppe at erindres.

21 h. Ironie, Prosoopopee, og Hyperbel kunne
vi assatte kortere; da Ironien stælden ligger i Val-
get af enkelte Ord, men især i Sammenfeiningen
og Wendingen af det Hele; da ligeledes den Pro-
soopopee, som ved Ordenes Valg kan komme i Be-
tragtning, næsten uden Undtagelse kan indbefattes
under een af de andre Troper, som overalt intet er
sædvanligere, end at et figurligt Udtryk paa een-
gang henhører under flere Classer, hvilket og er
Tilfældet med Hyperbolens; fun ville vi i det Sted
tilfæsie den almindelige Adbarsel, at, hvorvel en
Skribent har lov til, overalt, hvor blot Meeningen
ikke staar Fare for at misforstaaes, istaden for det
egenlige Udtryk at betiene sig af et andet, som ved
dets Ideesforbindelse kan medføre Ideer, der tiene
til at forstærke, eller forhøje Indtrykket, eller læmpe
det efter hans Vensigt og Tarb, folger dog af sig
selv, at hvor en saadan Modification ikke behoves,
eller sages, er Brugen af virkelig tropiske Udtryk
unyttig, upassende, og som oftest ufordeelagtig.

Undet Kapitel.

Om Ordenes Sammenfeining i Henseende til Betydningen.

1 h. Ogsaa i Henseende til Ordenes Sammen-
feining blive Hovedfordringerne de samme fire:
Reehed, Rigtighed, Trydelighed, og Passelighed;

og da vi i foregående Kapitel habs forklaret, hvad ved hver af disse forstædes, bliver her at fremsætte, hvorledes disse i Henseende til Ordenes Sammensining funne tagttages og overtrædes.

2 f. Ligesom Reenheten udkræver, at de brugte Ord skulle være danske, saaledes fordrer den og, at deres Sammensining skal være dansk. Strænge Kunstdommere drive endog denne Paastand saavidt, at de vor ville tilstæde et fremmed Ord, end en fremmed Ordsining; da de nioene, at man til Forsvar for denne sidste ikke engang kan beraabe sig paa den Hornsdenhed, som i saa mange Tilselde tiener fremmede, nye, eller ælddede Ord til Undskyldning. Midlertid overtrædes denne Regel paa mange Maader, deels af vore Oversætttere, der ofte ganske stobe deres Dansk i Originalsprogets Form; deels og af Originalforfattere selv, der snart af Mangel paa tilstrækkelig Sprogkundskab og Sprogsmag, deels af Higen efter et vist ualmindeligt Udseende, større Wellhyd, eller større Hynd, optage mangen fremmed, eller provincial, eller nygiort Ordsining. Da saadanne Spolecismere ere en Overtrædelse af Grammatiken, eller rettere Syntaxen, troer jeg ikke at kunde giøre bedre end henvisse i denne Henseende til vor saa fortiente Sproglærers Prof. Baden den øldres raisonnérede danske Grammatik, saameget meera, som man ikke kan forudsætte, at denne Bog kan være ukiændt for nogen, hvem der ligger Lag paa at danne sig en dansk Stil.

3 f. Men om og haade Ordene og Ordsiningerne ere reene, ere de derfor ikke altid rigtig betegne ikke det, de efter Sprogets Natur skulde betegne.

Oste findes^s. Ex. det Tilselde, da de samme Ord i een Ordsining betyde andet end i en anden; saaledes have f. Ex. en stor Deel af vore sammensatte Verba en anden, og som oftest ædlere Betydning, naar de staae som eet Ord, end naar Präpositionen er adskilt fra Verbum; saaledes er at opdrage en, noget andet end at drage en op; at oversætte, andet end at sætte over; saaledes gior ofte Stædet, hvor en Präposition staer, en betydelig Forskiel i Meningen; saaledes er at løbe en Ting om, andet end at løbe om Tinget; at sætte over en Bogen, atter andet, end at sætte Bogen over o. u. m. d. l., som her ikke lader sig opregne, og hvori man desuden sjeldent forser sig mod denne Egenskab, uden tillige at overtræde den næste Fordring.

4 f. Saa ualmindeligt, som det er, at man i Ordenes Valg, naar Reenhet og Rigtighed haves vedborlig i Agt, forser sig mod Utydeligheden, saa ofte er det Tilselbet med Ordsiningen. Vi ville her ikke opholde os ved den Utydelighed, der grunder sig paa Mangel af tydelige Forestillinger hos Skribenten selv; thi da er det ikke Forfatterens Stil, men hans Tankegang, eller Tankefællesskabet, vi have at besværgte os over. Vi ville blot indskærpe os til at anmærke, at denne er hyppigere, end man maa see forestiller sig, finder Sted saavel i Wittigheds som i Videnskabs Værker, og ligesaa hyppig reiser sig af en Higen efter at synes grundig og dybsindig, som af Tragten efter at være veltalende og pathetisk. Her have vi egenlig kun at gjøre med den Slags Utydelighed, som kommer af en Mangel i Udtryklet; og denne have

*Baden
grauwoch*

have da Rhetorikerne inddæelt i tvende Slags: Uforstaaelighed og Tvetydighed.

5 §. Til Forstaaeligheden udkræves da, som en romersk Konstlerer meget rigtig erindrer, at der skal bruges de rigtige Ord, i den rette Orden, Slutningen ikke være for langt udtrukken, og intet enten være tilovers eller flettes. Hvad Ordenes Valg angaaer, have vi ovenfor undersøgt, og have kun her at tilføje, at Uforstaaelighed saare let voldes, naar eet og samme Ord bruges i forskellige Betydnninger, saa rigtig endog enhver af disse kan være. Naar jeg f. Ex. siger: "den anden Handling i Comedien ses Rætter drager os ind i en ganse ny Handling, der afdrager os fra den interessante mellem Hofsraaden og hans Frue; men endnu værre bliver det ved den i tredie og fjerde Handling, hvor især det Gøretagende, at kobble sin Søster bort til Fyrste frille, synes at være en med Fritses stolte Caracter ikke stemmende Handling; som der overalt her dynges saa megen Handling sammen, at en Cabinettsordre behøves i femte Handling til Knudens Oplossning"; bliver det endog den opmærksomste Læser umueligt tilslidt at udfinde, hvor Handling betyder Act, Optog, og hvor det er: en Række Begivetheder. Viist nok vil det siælden være tilfældet, at samme Ord saa umiddelbar og hyppig ovenpaa hinanden bringes i forskellig Betydning, som her til Exempel er skeet; men just fordi det er mindre paafaldende, og derfor deslettere oversees, forbilder det ofte desmeere, naar man længere henne i et Skrift finder et Ord brugt i ett anden Betydning, end vi i det føregaaende ere blevne vante til at tage det i. En

lignende Fejl, der begaages ved utidig, ikke noigagtig Uvoerling med Pronomina relativia, volder oftere Tvetydighed end Uforstaaelighed, og hensører derfor til følgende §. Derimod maae her tilføjes, at ligesom Uforstaaelighed kan komme af, at eet Ord bruges i forskellige Betydnninger, bliver den i vort nuvære Skrivnerie ofte foraarsaget ved det, at forskellige — tildeels sogte og figurlige — Udtryk, bruges om een og samme Ting eller Person. Det vilde saaledes maakee ikke være saa vanfæligt, at fremstille Pendant til følgende Periode: "Ikke forfædedes Hvidfeldts Eftermand ved de fortærende Flammer, der omgave vor danske Lyngeirus."

6 §. Hün romerske Konstlerers anden Fordring var, at Ordene skulle staae i deres rette Orden. I Almindelighed antager man tvende Slags Ordfolge, hvorfra man falder den første den grammatiske, den anden den naturlige; bestemmere vilde man maakee falde den første det ligegeydigere, roetlige Foredrags, den anden den mere levende Interesses, denne være nu Forstandens eller Hørelsens. De Regler, som Grammatiken foreskriver Ordfølgen, maae efterkommes i dem begge, saafremt man ikke vil forsee sig mod Sprogets Reehed. Anderledes forholder det sig derimod med de Vedtægter, som man fra det roetlige ligegeydigere Foredrag har abstraheret, og som ikke finde Sted uden for dette. Midsertiid maae, hvilken Ordfølge end Venner medfører, Uforstaaelighed stedse omhyggelig undgaaes; der maae derfor sørget for, stedse at sætte ethvert Ord paa det Sted, at dets Meaning og Sammenhæng saa hurtig og tydelig som muligt

salder i Øinene; ydermere maae man saa meget muligt stræbe, ikke at adskille de Ord, der staar i noie Forbindelse med hinanden, o. s. d. l. Jagtagelser, som i Anledningen af Everydigheden, der endnu oftere er en Folge af Skadesloshed hermed, blive at giøre.

7 f. Quintilians tredie Fordring, at Sætningen ikke maae trækkes for langt ud, hvortil vi med Føje kunne legge, at der ikke maae sammendynges for meget og mangehaande i den, komme vi i det følgende nærmere til at oplyse, naar vi komme til den vigtige Lære om Periodens Enhed; vi ville derfor gaae over til de to sidste Fordringer, at der for at forebygge Uforståelighed intet maae flettes, og intet være tilovers. Exempler paa begge Dele frembyde endog bezmitte Skribenter; til første Slags hører det af Prof. C. Cramer, som uoversætteligt, opgivne Sted i Giferne:

Det er dem [besvandrede] ei saa vel endnu. De skulde
Dog ei fortvivlede fun sole Dødens
Udstrakte Arm, ei aandelose vehte,
Ei tænke sig, ei føle, giennemføle
Det grumme Slag i hver udspilet Nerve.
Dog ei omspændte af et haablost Mørke
Gorgiæves martres ved et Glimt af Livet.
Her er udeladt et da, hvorved den heele Uforståelighed vilde være hævet: "Da skulde de dog ei". Mærkelige Exempler paa Uforståelighed ved det, der flettes noget væsentligt i Udtrykket, give ellers Avertissementerne i vore offentlige Tidender næsten daglig. Mindre hyppige ere de Exempler, hvor Uforståeligheden voldes ved Overslod, det ovenansorte Til-

fælde undtagen, naar man nemlig, for at giøre det ret syneligt, betegner en og samme Ting med saa mange forskellige Navne, at Læseren tilstdst maa blive forbildet imellem dem, og ikke mere ved, hvad eller hvem han egenlig har at giøre med.

8 f. Hyppigere end fuldkommen Uforståelighed er Everydighed, der saa meget mere omhyggelig bør undgaaes, som Læseren meget tit bringes uforvarende derved paa Wildspor. De gamle Konstlærere have deelt Everydigheden i Equivocation, og Ambiguitet. Equivocation er, naar man betinner sig af Udtryk, som have mere end een Betydning, uden at forse for, enten ved Ordsfainingen, eller ved Tilføjelse af andre bestemmede Ord, at have Everydigheden. Et beklaadt Lysspil har viist, hvad Everydighed Partiklen eller kan forudsage, naar det er uafgiort, enten den staar disjunctiv eller copulativ; ligeledes, naar man vilde sige: "den Brig, der stod Provestenen langstiks, gjorde den ikke den mindste Skade", maatte naturligvis Læseren være ubis, om det skulde sige, at dette Skib ikke gjorde hændingen nogen Skade, eller, at det gjorde det vel-saa stor Skade, som de større. "Jeg har det fra en vis Mand"; her er det fuldkommen everydigt, om det er en paalidelig, eller en ubencønt Mand jeg meener; siger jeg derimod: "den lidet Brig gjorde ikke Provestenen mindste Skade, eller: det var ikke den mindste Skade, den Brig gjorde"; "den Mand, jeg har det fra, er vis", salder Everydigheden bort. Denne Slags Everydighed kan ikke blot finde Sted i Conjunctioner, i Adverbier, i Præpositioner, i Pronomina, men og i selve Ad-

jectiva, saasom "hans sældne Hæltedaab", der saa
vel kan betyde ualmindelige, som faa; i Substanti-
tiva, som Direction, Administration, Regierung;
der ofte kan sættes saaledes, at det er uvist, om der
tales om Personerne, eller om deres Foretagender.
Ligeledes Verba, som "at forsøgle en Idee" kan
være at drive den videre, fortsætte den; det kan og
betyde at være den stendt; overset kan — endog
uden at regne den nyste vel ikke saa ganske
danste Bemærkelse, hvot det bruges for at gennem-
se — have en dobbelt højt forskellig Betydning,
nemlig enten at ringeagte, eller at se igennem Hin-
gre med; og saaledes mangfoldige Udtryk, som man
ikke har bettene sig af, uden Ordsinningen og Sam-
menhængen forebygge al Eqvocation, og mellem
hvilke jeg endnu, som een af de værste, maae ad-
vare for den, der reiser sig af Uvheden om, enten
et Ord staer i egenlig eller figurlig Betydning;
saasom: "De Bilder, man i Sumatra hentede Guld
af, ere udtrrede." "Nelsons Ild." At der, især
i det lavere Comiske, gives forseelige Eqvivoker,
det ikke hører hid at omtale, behoves neppe at nævnes.

9. Ved Ambiguitet forstaaes den Eventydig-
hed, der kommer af Ordenes ubeqvemmie Stilling
og Forbindelse; og som altsaa egenlig her bør kom-
me i Betragtning, da Eqvocationen mere hen-
hørte til første Afdeeling, hvis ikke saa var, at den
som oftest ved Ordsinningen var at afhjælpe. Am-
biguiteten hensører blandt de Feil, som ofte endog
de bedste Skribenter ubitterlig giore sig skyldige i,
da vort Sprog ved sin Fattigdom paa Skilsnemær-
ker for Casus, Genus, og Numerus saare let gi-

der Anledning dertil. Saaledes er f. Ex. Ulfældet
med vore Pronomina relativa, især med som, der,
Quotibus undtagen, gissem alle Casus; Genera,
og Numeri er usdranderligt, og hvis Betydning
altsaa ved Ordsinningen ene kan bestemmes. Maar
jeg f. Ex. siger: "Generalen for de tydste Fredstrop-
per, som Frederik den eneste kun havde siden Ag-
telse for", er Læseren i den fuldkomneste Uvhed,
om det var Tropperne, eller Generalen; Frederik
ringeagtede; dentie Ambiguitet stræbe nogle Skri-
benter at undgaae ved at bettene sig af Relativet der,
eller hvilken, som rigtig nok har Fordele i det, at
Casus, Genus, og Numerus derved kunne stælnes,
men som derimod gissem giver Stilen et usædvanligt
og ligesom fremmedskændende; ogsaa gives der Ste-
der, hvor hiine Fordele aldeles ikke hielpe, saa-
som: "Salomo, Davids Son, der, (som, hvilken)
var een af Israels ypperste Konger"; thi her bliver
Eventydheden den samme, hvilket Relativet jeg an-
vender; her er altsaa ingen anden Help anvendelig
end den, at Ordene saaledes maae føies, at Rela-
tivets Henhold bliver umiskindeligt. Siger jeg
f. Ex.: "Davids Son Salomo, der var een", be-
stimmer jeg Meeningen tydelig paa den eene Maade;
og siger jeg: "Salomo, Son af David, der var",
bestimmer jeg den paa den anden.

Ikke mindre Forlegenhed kommer man ofte i
med de personlige Pronomina, især han og de; vi
ville ikke tale om de Ambiguiteter, der reise sig af
Feilstagelser med ham og sig, og sig og dem; thi
disse ere af de Sprogsfeil, som henvøre under Gram-
matikens Værneting; men selv rigtigen, kun for

hyppigest brugte lede he ofte til Vildfarelse; som i det af Adelung anførte Exempel: "Gaa Dage derpaa sit Boromajoren et Brev til Lord Kammerherren af Kongens Navn, hvori han lod ham vide, at ~~Hans~~ ikke modtog nogen Ansøgning fra ham, naar den ikke var assisteret i heele Stadens Navn". Her er det aldeles uueligt at udfinde, om det var Kongen eller Kammerherren, der ikke vilde modtage Ansøgningen. Ligeledes med de: "De Engelske angrebe de Danne med megen Haardnakkenhed; de besvarede dem deres Ald henvist halsfemte Time, indtil de endelig bleve trættet af dresse Kanoner ubrugelige af den overdræng ~~Styppen~~". I det sidste af disse Tilfælde kunde Evidensheden være undgaaet enten ved Bruget af de bestemmelser: hine, og disse; f. Ex.: "hine besvarede disse Ald", eller, hvis Meningen var den modsatte, ved Bindeordet og, der harde givet tilkende, at det endnu var samme Subject; der taltes om.

Afslag
Samme Vanskethed har det ofte med Pronomina, især hans, hendes, og deres; ja undertiden endog med sine; saasom: "han bad ham give sine Born Lov i Dag"; hvor det efter Sproghugen lader sig forsvare, hvilket af de twende Subjecter sine henføres til, skjont det dog vel retteligt hører til det sidste. Endnu vildsommere er f. Ex. følgende: "Han bad ham, at hans Born maatte faae Lov"; siger jeg derimod: "Han bad ham, at han vilde give ic., kan ingen Evidens finde Sted.

Men det er ikke blot ved Pronomina, at vor Mangel paa Skilnetegn ved vore Casus, Genus,

og Numerus forvolde Evidensheden; ogsaa med Substantiva finder saadan Forbytning ofte Sted; f. Ex.: "Robespierre domte den franske Nationalconvent fra Livet"; her synes ved første Biekaft Robespierre at være Subjectet; men naar man nu videre læser: "af hans Medskyldige benaade den nogle, der i deres Fald vilde trukket for mange efter sig", seer man, at Nationalconventen skal være Subjectet. Ogsaa med Dativus og Accusativus finder let saadan en Forbevisning Sted; f. Ex.: "Tag mig, og bring mig".

109. Alleroftest morder den dog nok uden Tvivl ved Bestemmelses Ord og Omstændigheder. Ogsaa vi have mange, som kunne hendrages saavel til et Nomen, som til et Verbum; f. Ex. fornemmelig, især, i det mindste, eene, blot, ganske, selv, kun o. s. Disse — udfordrer Tydeligheden — stedse at bringe saa nærliggende, som muligt, til det, de skulle bestemme, saa at man hverken fristes at hentyde dem til det urette Ord, eller er ubis om, til hvilket de henhøre. Siger jeg f. Ex.: "han har ikke allene slæbet sin Kone", kan det modtage forstillelige Forkläringer; f. Ex.: "men endog mishandlet hende paa grummere Mander"; eller: "men endog de fremmede Folk, som kom hende til Hjælp"; eller: "thi hun var ham for stærk, men han havde hjælp" o. s. v. I det sidste Tilfælde kan jeg bedst forandre Sætningen, og sige: "han var ikke eene om at slæbe"; i det andet Tilfælde kan jeg sige: "han slog ikke allene sin Kone"; i det første: "han ikke allene slog sin Kone". Ligende Forsøg kan enhver let anstille med flere slige Ord.

Det samme maae tages iagt, saavel med Adverbia, som med Adjectiva og Pref. Partic. naar de kunne hændrages saavel paa Verbum, som paa et Nomen; f. Ex.: "Præsten skildrede Helvede meget skont"; "Menalkas drev Koerne broslende giennem den huggede Eng"; "han beskrev ham meget enfoldig".

Men især træffer det lettelig med Omstændighederne, som man meget maae sørge for at faae satte ind paa det Sted, hvor de henhøre, saa at de ingen Tverthydighed foraarsage; sagsom: "en Beretning om en Maanedoctor, der havde meget Tilsob af fornem og ringe Pobel, af Doctor A og B". Hvo troer ikke her, at de tvende Doctor vare af Maanedoctors Pobel, istæden for de ere Forfattere af Beretningen?

Man forlade sig ved alle slige Leiligheder ikke paa, at den sande Betydning vel vil sees af Meningen og Sammenhængen; men man have Quintilians Formaning i Minde: at endstundt det ikke forstyrrer Meeningen, det dog altid bliver en Fejl, da Skribenten har gjort sit til, at faae det tverthydigt.

II 6. Fra den fierde Hovedfordring, Passeligheden, synes de øvrige Forskrifter for Stilen besværmeligen at kunne udledes.

Det er allerede i det foregaaende berort, at Ordsføningens indeeles almindeligen i tvende Slags, den grammatiske og den naturlige; eller hvad tillige foresloges som et passeligere Navn: den roelige Forstands, og den levende Interesses; da den saakaldte naturlige Orden, for at tilstædes, maae være grammatiske, og den grammatiske ustridigheden er naturlig. Da Forskiællen mellem disse fra Grammatiken maae antages at være beklaadt, synes

her blot Stedet at meddele nogle Jagttagelser angaaende begges Brug. Er vor nysantagné Benævnelse rigtig, lader sig lettelig fastsætte den første Regel: at jo koldere, philosophisk roeligere Fordraget er, jo stældnere, og varsommere maae Inversionen være; jo meere derimod den levende Interesse, være sig Phantasiens eller Lidenskabernes, fører Ordet, jo hyppigere, og dristigere Inversioner — skondt bestandig inden for Sprogbrugens Grændser — kan og vil den betiene sig af. Man tage f. Ex. et Sted af vor blide patriotiske Tilstuer: "Vore Landsmænd kom for sildig til at opdage et nyt Mexico eller Peru; men de opdagede et Land, hvor der vare Mennesker, som ikke misbrugte den naturlige Frihed, og som ikke kiendte Lasterne".

L. D. S. 282.

Her finde vi den grammatiske Ordsføning, og med Rette, thi Forfatteren indskräner sig til roelig at fortælle. Man sammenholde dette Sted med følgende af Malling: "Nogle Dage efter famlede alle Colbjørnsens Frievillige sig i Vaaben, og bragte ham med. Hositidelighed til Jækirke, hvor Præsten holdt en Liigtale til hans Ere. Imidlertid sadde de hver med sadt Gevær i Haanden; thi Fienden var i Nærheden. Efter Salen fyrede de tvende Saber over hans Grav";

L. D. S. 12.

og man vil finde idelige dog endnu bessedne Inversioner; thi hoervel Historieksriveren fortæller med Deeltagelse, kræver dog hans Upartiskhed, at denne ikke bliver til Lidenskab. Men nu tage man følgende Samtale i Balders Død:

Løke: Spar dit Mod, min unge Kæmper!

Lil Fiender spar det!

Høther:

Ikke skal de savne.

Begge de her forekommende Inversioner ere usædvanlige nok til at være paafaldende, siondt ikke saa fremmede, at de skulde være stødende; men det er og varm levende Interesse, der taler af begge Personers Mund: Hængierrighed under istderligt Venstags Udseende af den enes, syrige Ungdoms Mod og Ungdoms Stolthed af den anden. Og vil man end videre see, hvorsidt den heftige Lidenskab driver sine Inversioner, da fordanse og analysere den, der kan, de aldrig nok beundrede Ord, Virgil lægger den sangne Euryali Ven i Munden, og man vil erfare, at det ikke det er muligt, at forrykle det mindste Ord af sit Sted, uden at det Heele vil blive derved.

12 f. Dog, det er vel ikke nok, at vi have fremstilt Phænomenet; det bliver vel og vor Pligt, at angive Grunden dertil, og dette ville vi høgst gisre med den smagfulde Kunskænder Herders Ord: "Jo næere — siger han — Opmærksomheden, Es-telsen, Affekten hæfter sig paa een Dækpunkt; jo næere vil den ogsaa vise andre lust samme Side, vise den først, vise den i klareste Lys, og dette er Inversionernes Oprindelse." Heraf forklarer han da og, hvorfor slige Inversioner hos en sandselig Nation ere saa hyppige, og hvorfor der ingen grammatiske Construction kunde være indført; og at der imod jo meere et Sprog er dannet af Grammatikere og Philosopher, jo strængere Baand er det i denne Henseende underkastet; en Unmærkning, som man

B. A. J. W.
og i vor Badens skarpsindige Afhandling om Sprogets Verdigelse ved nye Ord og Vendinger — et af de lærerigste Stykker Sprogrkritik, vort Sprog har at fremvise — vil finde bestyrket. Heraf synes naturligvis den Regel, at der i de raaere lidenskabeligere Sprog gives Inversioner, som de mere philosophisk dannede holdere ikke tillade sig; ligesom dette og aldeles naturligen leder til at oplyse, hvorfor visse Skrifter og visse Skribenter ere langt rigere paa Inversioner end andre, alt efter Skribentens Caracter, eller Eminents Natur.

13 f. Det sterkeste og fornemste Slags Inversioner er — siger Sydslands Stiitlarer Adelung — naar det Begreb, der meest skal haves, sænkes i Stedet for det egentlige Subject. Som de fornemste blandt disse nævner han følgende: 1) Naar Genitivet kommer i Subjectets Sted. Denne findes ikke lettelig i vort Sprog, hvor Genitivets naturlige Sted er foran, som: "Dydens Smil er svobt i Kummer"; med mindre man dertil vil regne, naar et Ord, der efter den sædbanlige Talebrug skulde styres af en Præposition, sættes i Genitivo for at komme paa første Sted: naar man f Ex. siger: "Dydens Kærlighed" i Stedet for "Kærlighed til Dyd". Mæget oftere vende vi det om, og forvandle Genitivet til en Casus med en Præposition, for at faae selve Subjectet Forrest; saasom: Son af Støv, da vi ikke med de Svenske og Norræne sige: Hytten hans. 2) Naar Infinitivet eller Adverbiet, som er Prædicatets Bestemmelse, sættes foran; paa det sidste findes Exempel ovenfor; ogsaa det forstnærvnt forekommer ofte; f. Ex.:

Flye dig vil jeg, flye dig strax for evig!

Balders Død.

3) En Omstændighed — hvilket ovenfor findes Exempler paa, saavel som paa den Inversion, hvor en Präposition med sin Casus sættes for. 4) Den Casus, der styres af Verbum:

Mig er det godt og liggigt!

Balders Død.

Mig flyer du grumme Nanna!

Balders Død.

Hertil regner ovenomtalte Kunslærer og, naar i Spørgsmaal og Udraab Nominativet, eller Subjectet, der egenlig (ved en Inversion, der er blevet sad almindelig, at man ikke lægger Mærke dertil) skulde staae bag et eller flere Ord, sættes foran, for desmeere at falde i Hinen:

Jeg skulde frygte ham?

14 §. Men ogsaa midt i Sætningen gives der tilladelige Omsetninger; qt Accusativet sættes for ved Dativet, gaaer vel ikke saa-wel an hos os, som i Lydskæn, hvor disse twende Casus i Artikler og Pronomina have Skielnelegn; derimod sætte vi ofte det personlige Pronomen bag ved Partiklerne; som: "vil nu ogsaa han svige mig". Hertil kan man maa ske og regne den deels efter vor albre optagne Maade, at kasse den bestemte Artikel bag Adjectivet, f. Ex. høien Mast, vilden Bølge; om den efters vore nordlige Maboer prøvede Inversion, at kasse det bag Substantivet, vil vnde Borgerret, som franske Folket d. s. v., synes uafgjort endnu, saavel som den lignende at sætte Ejendomspronominet bag ved, hvilket i Fader vor fra vort

gamle Sprog er beholdt og hos vore norske Landsmænd almindeligt; f. Ex. hvor Steenersen indfører Nordmanden talende:

Jeg skal dig helse fra den gamle Dennen din
I Flekkefjord.

15 §. Af det Foregaaende synder, at Inversionen er urigtig, naar den anvendes paa Ideer, der ingen Adkomst have til at rives ud af den sædvanlige Orden; tænker man sig f. Ex. følgende Avis-avertissement: "ikke i mit gamle Logis boer jeg længere; men til Torvet er jeg flyttet, o. s. v.", vil hver selv føle det latterlige heri, som bestandig forøges, jo mere usædvanlig den brugte Inversion er; (Ligesom det og paa den anden Side maae anmærkes, at den mindre paafaldende og sædvanligere Inversion hører blandt de smaae Kunstigreb, hvorved saavel Digtere som Talere oplive de mindre livelige Steder i deres Arbeider.) Ogsaa er det en naturlig Folge, at alt for hyppig brugt Inversion enten trætter, eller taber sin Kraft, som man i adskillige Skrifter fra Slutningen af forrige Aarhundredes ottende Decade vil have Lejlighed at erfare. At der under intet tilfælde ved Inversionen maa ske Vold paa Sproget, eller voldes Etvetydighed og Uforsætelighed, behøves neppe at tilføies.

16 §. Da man har — skindt — som Moritz med nogen Foie erindrer — vrangelig — regnet Inversionen iblandt de saa kaldte Talens Figurer, ville vi ved denne Lejlighed medtage de vigtigste af de øvrige Vendinger, man har givet dette Navn, skindt de meget ofte ere Ideegangens egenligste Udtryk.

Vat Fader
1923

Hørst blandt disse ville vi nævne Spørgsmåalet, som et af de almindeligste, da det næest udtryk Menneske, saa vel som den største og mest udannede Taler, ved lidenskabeligt — eller liveligt — Udtryk ofte forbandler sin Dom til et Spørgsmåal, hvor han beraaber, og grunder sig paa andres Indsigts; saasom: "Man forestille sig een, der gif i fremmed Land, og der voldsomme ligen holdtes tilbage, mon han kunde lastes, hvis han ansaae sig, som fremmed blandt dem, med hvilke han levede? Lad os satte os i hans Sted, lad os spørge, om Fornuftens Kunde byde os, at anse dette Land for vort Fædreland? Lad os spørge, om den byder Trællen at else sine Lanter? Hvad skalde forbinde os med Mennesker, der lagde et skammeligt Nag paa vore Skuldre?"

E. B. S. 304.

Notbe om Klerlighed til Fædrelandet.

Saa sikkert imidlertid, som det giver Talen Kynd og Kraft, at man har Tilstroer nok til sin Sætnings Bisped til saaledes at opfordre Modsigere, saa naturligt er det og, baade at man ikke maae betiene sig af det, uden hvor man er sikker paa ingen — i det mindste besoede — Modsigere at finde; sikkert paa, at Læseren vil besvare Spørgsmaalet efter Forfatterens Ønske; og, at det ikke maae bruges ved Ubetydeligheder, eller saa hyppigen, at det tilsidst taber al Kraft, eller vel endog bliver latterligt.

17 §. Hvad der gelder om Spørgsmaalet, lader sig ogsaa anvende paa Udraabet; man omstætte f. Ex. følgende Sætning: "O, gid I ville høre det, gid I ville troe det! gid I ville efterligne det, alle I, der troe eders egne Genieværker ophøjede over

al Critik, der omme eder ved enhver Indsigelse mod den Røes, I troe Eder berettigede til, der ved haardnakken Paastaaenhed og vænnelig Egoisme synes at erklære eder selv for de eeneste paaldelige Dommere over eders Alands Fostere!"

Kierulffs Mindetale over D. J. Samsoe.

Man sette her: "o gid de vilde høre det!", og en stor Deel af Livagtigheden vilde falde bort. Men naturligvis folger heraf, at denne saakaldte Figur hverken maae bruges i Utide, hvor ingen Livagtighed i Følellerne hersker, heller ikke maae opdynges alt for hyppig, da den taber sin Virkning; hvorfor man og har antaget som en Regel, at ikke uden i meget særdeles tilfælde Taleren bør begynde dermed, og at Fortælleren bør bruge den meget varsomt.

18 §. Af adskillige andre Talsens Vendinger, som man uden Twivl med endnu mindre Høje har regnet herhen, ville vi nævne de fornemste. Deriblandt er Twivlen eller Indvendingen, og den dermed meget nær beslagtede Dialogismus, naar man indfører sin Modsigers talende; f. Ex.:

"Hvad er da Blisdoms Gavn, dens Hensigt, og dens Ende?"
"At man den ægte Dyd kan fra den falske Fjende?"

"At man i Ligevægt sit Sind at sætte veed,
Og følge Dyd med Lyst i Velstand og Fortred?"
Er dette Blisdoms Frugt? — da maa sig Blisdom flamme,

Naar Dumhed lettere og bedre gjor det samme. o. s. v.

E. B. S. 512.

Kurdorphs Tofternes Effsalighed.

hvor man ikke kan tage Feil af, hvormeget større Virkning denne dialogiske Form har fremfor den simple betragtende Fremstilling af Tinget.

Gientagelsen, som de Gamle endegå have af-handlet med saadan Rørigtighed, at de havde skielnet imellem, enten de gientagne Ord stode sammen, som de kaldte Epixeupis, eller adskilte, og i Begyndelsen af de forskellige større eller mindre Afsnit, da det hedde Anaphora, eller i Enden, da det hedde Epiphora, eller saavel i Begyndelsen som Enden, da det kaldtes Symploce; til Ex. ville vi anføre følgende Epixeupis:

Tal Guldbbrands sede Dal, hvor Liv og Frethed hersker,
Hvor Landmand egen Sæd med muntre Arme tørsker,
Hvor Odelsbondens Skov oplostet støtten Top,
Men falder ved hans Nit, naar Slot skal knejse op.
Hvor Lammets Fromhed i det tapre Bryst opvælder,
Som Bjornemod behoer, naar det en Fiende gjældes;
Hvor store Sigle høie i Folk af ringe Stand,
Hvor Kunst og Hændighed har Dyrker i hver Mand,
Hvor gamle Sandbruehed og Troestab endnu findes,
Hvor Erelighed med et trostydigt Du forbindes,
Kort, hvor den spæde Dreng lykønsker sig i Lon,
Med Ristlen i sin Arm, at han er Dalens Son.

E. B. S. 491.

Storms Indsöder.

Hvilket ellers og kan ansees, som et Exempel på den saakaldte Cumulation, eller Sammendynning af flere Begreb, som i vores Vers fra sidste Aarhundredes Begyndelse for Spøg og Alvor saa hyppigen findes, især med før og Saalænge, hvor iblandt følgende kan ansees som et af de heldigste:

Den graahærded Gubbe

Ubraaber disse Ord: - - - - -

Saalænge der er Bark i Skoven til en Rage,

Saalænge der er Vand i Elv og Væ at tage,
Saalænge der er Elv og Værene i vort Blod,
Forkiolnes ei vor Pligt, vor Kierlighed, og Mod.

J. Briss de Gamles Indgang, Fremgang og Udgang
af Norge 1716.

i hvilket gammeldags Digt flere sande Skianheder, pgaas af dette Slags, findes.

Nærbeslægtet hermed er Gradationen, eller Climax, som bestaaer i, at man paa en merkelig Maade lader det Stærklere følge paa det Svagere; saasom:

De svandt, som Dug for Solen,
Som Chaos for Guds Oliv.

H. C. Sneedorf. »

Den modsatte Fremgangsmaade, naar man gaaer fra det Større til det Mindre, kaldes Anticlimax; og er, naar det ikke seer med Forsæt, en Heil, saasom hos een af voore bedste Digtere:

Til Himlen, om du faldt, sig Søen reise fulde,
Den sammendrøvne Lust sig hvirvle i Ocean,
Opvorne Bolger frem som store Bierge rulde,
Og ikke hvile før i næste Ocean.

Sækunden blive Land, og Sæ igien det Faste,
Og Vandet qualte fys op paa det Tørre Faste.

19 §. Til saadanne Figurer har man ligeledes henregnet Apostopesis — eller at man pludselig afbryder sig midt i en Tanke uden at fuldende den; hvorunder man og kan regne det Afbrudte i Almindelighed, og det Elliptiske; hos Digterne, og overalt i det lidenskabelige Foredrag, ere alle tre saare

hyppige, da de ere Affecten egne; f. Ex. i Hothers Monolog (Bal. Dod 3 Act 1 Sc.) :

Saa kom, omfavn mig, Hælhiems morke Dronning,
Med al din sorte Skrat, du Glædens Fiende;
Kom, slul de svage sønderbrudte Baaben,
Bedeck den skumle Klippe, hvor jeg .... Torden
Udslette dig, formastelige Tanke!

Tor du forskyre Hother, hvor han hviler? —
Var den ei her, den Klippe, hvor .... I Guder!

Kortelig ville vi endnu nævne de af Adelung saakaldte Vendinger, Impromptu, saasom Epanorthos, eller naar man retter sig selv i noget, som man sagde urettigt; Twiblen eller Indvendingen, man gør sig selv; naar man lader, som man har gaaet noget forbi, o. f. a.; lutter Vendinger, der saare tet, naar desøges, blive latterlige, men naar Materien og Omstændighederne medføre dem; ofte ere af ikke ubetydelig Virkning. For Ex.: "Kun Kundskaber havde han, samlede ved Gransking og Erfaring, og dem meddeleste han. Dog — kun Kundskaber! sagde jeg; ere disse da ringere end arvet Skjold og arvet Gods? O! den adspredes, den forjages meer og meer fra det oplyste Europa, denne Taage, der eengang forvirrede Begreberne om Menneskets Eiendom og Menneskets Laan, om Dæsnet og Billedet, om arvet Fortrin og erhvervet, om Rigdommen, der kan tages med paa hün Side Graven, og den, der bliver tilbage paa denne Sides"

Malling's Tale over Geus.

20 §. I Slutningen af det tæt herovenfor anførte Exempel finde vi en anden uden Twist med

førre Tale saakaldet Talefigur Modsætningen (Aus-titheton, Contrast), da tvende Gienstande stilles saaledes ved Side af hinanden, at de fra flere Synspunkter sees hinanden modsatte, saa at den ene haves, og gisres bestueligere ved den anden; i mere indskrænket Betydning kaldes den Antithese, og kan paa mange Maader finde Sted; saasom:

1) Maar et Substantibum gives et tilsyneladende modsigende Tillægsord; en Figur, som Ewald hyppig brugte, og maaske undertiden misbrugte:

O forsaan mig, viise Daare!

2) Maar man tillægger et Subject to modsatte Prædicater, hvorfaf hvert i visse Hensigter tilkommer det:

Hold op at flyde, bitre — sede Taare!
Du viser Kjærlighed; men ak! du rober Mistillid, ringe Agt! —

Balders Dod 2 Act 4 Optin.

3) Maar man betragter et Subject fra forskellige Synspunkter:

Din Graad — fornærmer mig, og dog — jeg veed ei —
Den glæder mig — den martrer — den fortryller —
Jeg elster — jeg undskylder den. sammeſt.

kun at man, som Adelung, hvorfra Reglen er taget, anmærker, vogter sig, at ikke det ene Forhold udtrykkes tropisk, og det andet egenlig.

4) Maar to eller flere Gienstande i Henseende til eet eller flere Prædicater modsettes hinanden; f. Ex.:

"Gustavus Adolphus var en stor General, Christianus Quartus gav ham i Krigserfarenhed intet

efter; den første vidste at vinde, og at forfølge en Seier, den anden vidste og at vinde, og tilligemed at reede sig ud af en Ulykke. Den første blev stor af Medgang, den anden større af Modgang — Gustavus var mild og heleven, Christianus som en gemeen Borger i Omgiængelserne. — Begge havde aghne Hjerner, hvilket den første lod see som en stor General, den anden tillige, som en stor Konge, som en stor Statsmand, som en stor Sæmand, og en habil Dommer. Saa at den første var større i Krig, den anden tillige udi Fred. De vare begge hurtige; Gustavus løb, som en Lynild hele Tydskland over, Christianus Kvartus saae man nu udi Spidsen af en Krigshær, nu paa et Admiralskib, nu paa den anden Side af Nordcapet — Sverrig har aldrig været større i Krig, end i Gustavi Tid, og Danne-mark aldrig større i Fred end under Christiani Re-gierung. Der brimlede Landet af store Generaler, her af lærde Folk og store Statsmænd. Det er uvist, om Gustavus rev flere Stæder ned, end Christianus bygte Stæder op. Med eet Ord: Gustavus synes at have haft Alexandri Exempel for Dinene, og Christianus Alexandri tillige med Augusti; thi den svenske Konges Passion var at udbide sit Riges Grænder, den danske Konges at heele sit Riges indvortes Saar; saa at, hvis Sverrig kan vise den største General paa de Tider, saa kan Dannermark vise den største Konge.”

Holbergs Danm. Hist.

p. B. 78.

- 5) Naar to Begreber sættes ligeover for hinanden, og deres Prædicater modsættes hinanden. Her-

paa kan det i forrige §. ansætte Sted af Måls-
ting være Exempel.

21 §. Ustridigen er det en betydelig Fejl ligesom at bebræmme sin Stiil heel igennem med saadanne — da naturligvis ofte fogte — Modsetninger, hvilket maaske ikke bidrager lidet til, at f. Ex. ~~Sec~~^{jeaca} neca er, som d'Alembert siger, saa ypperlig at an-^{d'Alemb} føre, og saa feedsom at læse. Heller ikke passer flige Antitheser i alle Slags Foredrag, skoendt man har Uret i, aldeles at vilde udelukke dem af det Eiden-skabelige og Argumentative; derimod er det ikke at miskiende, at de til at skildre Caracterer, saavel i Historie, som Poesi, meget heldigen lade sig anvende. Foruden ovenstaende Exempel af Holberg vilse man blot erindre sig den ulignelige Sammen-ligning af Cæsar, og Cato hos Sallust, eller Gal-^Lbas Caracter hos Tacitus. Midlertid maae man vel see til, at Modsetningen, hvor den anbringes, sirkeligt ligger i Tankeerne, og ikke blot i Ord — den saakaldte Paronomasié — der bor indskrænkes til det Satiriske og Comiske, og selv der bruges med Varsomhed, og hensyn til, hvem den lægges i Munden. Hos Holberg, Heiberg, Baggesen, Fa-^{sting} og andre vores Comiker og Satyriker findes den ofte brugt med særdeles Held; f. Ex.:

Til en slet Oversættet af Ovids Fortvandlinger:
Roms, Jordens Guder, Alt, forvandler Nasos Pen;
Til Bederlag Alcest forvandler ham igjen.

Paa mislykkede og utidige Paronomasier kan man desværre ligesaaledigt i vor nyere, som i vor øl-dre litteratur flettes Exempler; saa torde midlertid

overgaae hün gamle Inscription under et Portrait af et Fruentummer, der til Ulykke hedde Barbara:

Saa englemitb Hr. .... Brud.

Saa side barbarist saae hun ud;

Kun Barbara af Navnet,

Af Dyd Agneta, og af Mod

Rhabarbara og Lagerod,

Som mange haver gavnnet.

22 f. Ligesom Antithesen er grundet paa Gienstandenes Modsætning, saaledes har man paa deres Highed grundet en Figur; det kaldes Lignelse, og bestaaer i Fremstilling af et ligt landseligt Tilfælde for at giøre et Begreb derved bestueligt.

Då vi i foregaaende Kapitel have oplyst, hvad ett Metaphor er, kunne vi her forklare os ved at sige: at Lignelser er en udført Metaphor, hvor den sammenlignede Ting staer ved Siden, og ikke, som i Metaphoren, i Steden. Saaledes er Jordens Freya en Metaphor; men

En, der er kæk, som Odin,

Og stark som Thor, og vel saa skøn som Balder, er en Række af Lignelser. Saaledes er det Øvenansorte:

En Ring af svømmende Volkanner

Omtordner Lassens kække Daner,

Sander.

en fortsat Metaphor (Allegorie); derimod naar samme Digter lader sin Niels Ebbesen (1ste Act 1ste Scene) sige: "Da Grev Geert offentlig lod sig udraabe til Hertug over et Land, der kun var pantsat til ham for syndige Penge, da lod den første Harme,

som en fiern Torden igjennem Landet," er det en Lignelse; læse vi nu videre: "Da han overalt byggede faste Borge, og overgav dem til tydse Herrer, da han udpressoede uhyre Skatter, da han indførte den indste Rettergang og det tydse Sprog, og forbødlede Landets frie Mænd til Trælle, da steg Tordenveiret," bliver Lignelsen igien til Allegorie.

23 h. Efter dette Lignelsens noie Slægtskab med Metaphoren kunne vi let sige os selv, at der maa være adskillige Regler fælles for dem begge. Ogsaa denne maa kun anvendes — cum virtute — d: hvor man ved dens Hjelp enten kan forhsie, forklare, forståsne, forædle, eller paa anden Maade fordeelagtigen modifcere Begrebet. P. H. Grimani har for Exempel en Trolds Kamp med Thor at beskrive; han frygter for det næsten latterlige Begreb, vi ere vante til at forbinde med Trolde og Troldkampe; han siger da:

Saa hørtes Zeus med Jetter for at stride,
Som Bierg paa Bierg mod Himlen dyngede,
Og af sin Magt opblæste trodsede
Hans Lynild og Tritonias Egide;
Et mindre Kamp kundgjor min Harpes Klang.

E. B. S. 198.

Horneelen.

og de hoie Indtryk, Grækenlands og Rom's Digttere ved Afsildningen af Jupiters Kamp med Jetterne have baft hos os, ere ham Borgen for, at vi med al Hoitidelighed see den saa virgilist mesterglig skil-drede Kamp imøde.

Storm vil i sit Læredigt Ewald eller den gode Digter give os et Begreb om den sterke

G. Hansen : Pandict?

Virkning af Digtekunstens og Musikkens, Ewalds og Scheibes, Foreening; han siger:

som nær tvende Stromme

Foreenes i sit Løb, og Marken oversvømmet;

De rykke Træer op, de rulle Stene frem,

Og den forbauste Dal kan neppe rumme dem.

Her oplyser et sandfælgt Billede os en usandfælt Gienstand.

Pram vil i sin Stærkodder give os Sletteboere, som ikke kiende Fieldskred, et ret syngeligt Begreb om den Steen, hvormed Uller vil dække Helten og hans Ven; han gienkalder os da et af de syngelige Phænomener, vi kiende:

Som svovlede Stov inden savnlykke Bag

Opkastet i sumleste dødsvangre Dynger

Naar sangende Onst bens Opmarksomhed soeg,

Som ber det bevogted til Kyrsternes Leg,

Og tænkte det an, høit i Skyen sig slynger,

Og synes tilraabe gl Skabningen Død

Med tusende Tordners foreenede Ros,

Og truer till Asgründens dybste Skib

Med eet at nedskyte den bristende Kyst;

Saa løb under Troldens tilstøbende Hod

Den falbende biergstore Kampesteens Slag.

I Niels Ebbesen (1ste Act 1ste Scene) er Digteren, ved at lade Niels Ebbesen giare Reede for Geerts Forurettelser, bange for, at vi af Aeron-dissements-Politiken skulde lade os blande til at undskyde hans Fremfærd; han bruger da følgende Lignelse: "Da han til sidst sluttede et Forlig med Hertug Waldemar om at bortbytte vort Land mod

Sønderjylland, for at have alle sine tilrantede Lande samlede, da folte Bonden, at han var Menneske, der ikke skulde sælges og borttjæses, som Hjørnemarkens Studie;" og denne i syndig Kortheid så fuldendte Lignelse anviser os med eet den-rette Synspunkt.

24. S. "Af Øvelstaende lader sig da ligelædes udlæde, at dersom Lignelsen skal gisre et mindre sandfælgt Begreb mere bestyrligt, maae den ikke være tagen fra en ubekjendt Gienstand. De lærde Lignelser, tagne af lidet almindelige Videnskabers indehavende Kædomme, og udtrykte i diøses Terminologie, ere derfor i Skrifter til Almænneskning ikke stort bedre end det samme Slags Metaphorer.

Ukjent af din Flende, uskjent af din Ven;

Lig Soldernes Soel mellem Østhetens Kloder,

Du sicker i Løn, updaget som den,

Du alle Opdagelser evige Møber.

Ode til Hornsten.

er en Lignelse, jeg ikke ventede af den Digter, der spottede med Sange, som Astronomer ikkun halv forstaae.

Evende Ting ere herved endnu at tage i Agt; den første, at man ikke maa forkaste de Ting som ukjendte, der kun ere os bekjendte paa anden og tredie Haand; da vi ofte have, skjont ikke saa tydelig, dog mere levende Forestilling om dem, end som om, hvad vi selv daglig have for Øie og Øre. Naar for Ex. Pram siger:

Hint Pindus liigt, paa hvis oplostet Top

Høit Phoebi Helligdom sig hæved op,

Hvis ambraduftende løvdækte Gange

Sædt Gienlyd gav af Pieriders Sange,

Bed blomsterklædte Bred Castale slyd,
Saa knæser nær cobanske Vandes Skjold.

O Schimmelmann! dit Sølyst
kan neppe nogen, som ikke er ganske fremmed for
klassisk Læsnings, miskiende, at denne Lignelse, skjont taget af Gienstande, port Die aldrig saae,
dog for Indbildungskraften forhaier Forestillingen
af Hint deilige Landsted, saa ofte vi end med Be-
undring kunne have seet det.

Den anden, at man ikke mindre omhyggelig
maa pogte sig for Lignelser, tagne af alt for bekendte
Gienstande, end af ubekendte, medmindre saa er,
at man paa den bekendte Gienstand kan udfinde en
mere ualmindelig og hidtil ubenyttet Side. Haa
Gienstande ere saaledes mere forslidte i Lignelser,
end Solen; midtvidt har Storm dog i sin Ewald
eller den gode Digter vist at gik den My-
hed i folgende Lignelse:

See hans store Siel foer ud i andre Straaler,
Erig. Solen, som med eet og samme Blik udmaaler
Liv til den stolte Egg, og til den ringe Nod,
Som ydmig Lyset flyer, og dybt ved Egens God
Ernærer Maddiken.

En lykkelig Virkning gior det ogsaa, naar en
saadan Lignelse, i det den ved sin Myhed overraster
os, dog synes at være saa naturlig medført af de
svige Ideer, at enhver fristes til at troe, han paa
det Sted var faldet paa det samme; saasom:

For Østens Klipper rodme,
Staaer Helten op, skjøn som en Føraarsmorgen,
hvor den nysforegaaende Melding om Østens rod-

mende Klipper synes ligesom at have medført Bil-
ledet.

Endnu vilse vi, inden vi forlade denne Artikel,
erindre, at hvokvel Ligetser, tagne fra Løver, Ti-
gre o. s. v., ere — som Adelung anmærker — paa
en Maade blesne klassiske, og af os bruges uden
Anstod, skjont vi lidet kiende disse Dyr, gior det
dog en endnu heldigere Virkning, naar man i nor-
diske Skildringer bevarer Costumet, og hellere tager
fine Lignelser fra nordiss Grund's f. Ex.: "Men han
hæbede for sig med sit Skjold, hug til alle Sider,
hæd stem, stark som Hvalen giennem Nordhavets
Bolger." Ligeledes: "Som to ranke Grane paa
Hieldryggen, naar Vestvinden ryster dem; med
Magt stødes de sammen, Grenene vikké sig i hin-
anden, de brage, og Maboebierge give Gienlyd,
dog staae de uryggelige ved deres sterke Rodder; saa-
ledes kæmpede Frithiof og Norfe længe."

Samfoes Str. 1ste D. S. 21.

25 §. En Hovedegenstab ved Lignelsen er natur-
ligvis og, at den virkelig ligner den Ting, den ved
sin Lighed skal give et sandseligere Begreb om. I
den, ogsaa fra den lyriske Side dadlede ewaldske
Arie:

Som Solent kied de gyldne Quer
Saavnart dens sorte Fiende truer,
Flyer, segner, og dør,
Men Maanen bleeg og uden Barne
Trug smiler i Tyrannens Arme,
Og kaster sit Elser,
Saa flyer og du, o muntre Glæde!
Vort saarede Bryst;

Men Taushed giver dem, som gæde
Et Gienſin af Lyſt.

Philemon og Baucis; xte Scene.
Corde mat, i det mindste i den lidte Deel af Lignel-
ſen, ſavne denne Eighed.

Midlertid forſtaer deſſig ſelv, at denne For-
dring ikke maae gaage ſaabidt, at vi ville, at de
tvende ſammenlignede Ting i alle Stykker ſyglde ligné
hinanden; nok naar de i den Punkt, hvorpaa Sam-
menligningen beroer (tertium comparationis). Kom-
me overens; jo pligere de i virigt ere hinanden,
jo mere forøges vor Fornaſleſe.

Autage vi. f. Ex., uden at ſee paa, at Sam-
menligningen ikke formelig er udkykt, følgende ſtorm-
ſke Linier for en Lignelſe:

Bor Røſt er ſpæd og vore Guner foage
Mod hūnt het høie ſkotte Jubblaab
Der modtog dig, da du kom her tilbage,
Og Norden ſaae paa ny ſin Lyſt, ſit Haab;
Men Bækken, ſom med ſagte Nislen iler
Til Glommens Svælg, hvori den taber ſig,
Har ogsaa ſit Krystal, naar Solen ſmiler;
Døns lave Dred er øg paa Blomster vilg.

Efterſtævernes Velkomſtang til Krotpindſen 1788.

ville vi let indſee, at Eigheden mellem de tvende
Membra fun bestaaer deri, at Bækken forholdet ſig
til Glommen, ſom Bornenes Jubel til Folkets Gry-
deraab, men at Bækken ikke deſmindre ligſaabel
ſom Glommen kan fryde ſig ved Solens Smil, li-
gesom Bernene glæde ſig med Folket over Frederiks
Hjemkomſt; men deſmere overrasket og fortusier Lignel-
ſen.

Derimod faaber Lignelſen at ſin æſthetiske Kraft
naar de to ſammenlignede Ting alt for kiendelig og
fuldſtændig ligné hinanden. Det er ingen Lignelſe
— erindrer meget rigtigen Johnson i Addisons Lev-
net — naar man ſiger, at Themſen vander Mar-
ken, ſom Po; eller at Hekla ſpyer Ild, ſom Etna;
men naar Horats ſiger om Pindar: "at han ud-
ſtrømmer ſin voldſomme og henrivende Sang, ſom
en af Regn ſoulmet Elv bryder ned fra Bierget;"
eller om ſig ſelv: "at hans Hånd vandrer at ſøge
digteriske Ideer, ſom Bien Honning," ere begge
Delle Lignelſer; var derimod Pindar beskrevet at
digte med Homers Overſlod og Storhed, eller hav-
de Horats ſagt, han giennemſaae, og filede fine
Digte, med ſamme Ild, ſom Isokrates fine Taler,
havde han i Steden for Lighed fremſtilt os Identit-
tet, og giyet os samme Skildring under forſkiellige
Navne — Exemplification — En Lignelſe kan lignes
ved to Linier, der convergere i een Punkt, og
er deshylperligere, jo længere Fraſtand de nærmere ſig
fra; en Exemplification kan derimod betragtes ſom
to parallele Linier, der løbe ved Siden af hinanden
uden al Nærmelſe, aldrig længere adſtilte, og al-
drig tættere ſamlede."

Maar derimod Johnson til Exempel herpaa
dadſler, at Addison har lignet Marlborough i per-
ſonlig Skilnethed ved Achill, kan man vel med Hoie
erindre, at den digteriske Nimbus, hvormed Ho-
mer har omgivet Achill, gør ham for vor Indbild-
ning til et Bæſen af højere Art, ſom vel altsaa en
Dodelig vinder ved at lignes ved; ligesom naar een

af vore for tidlig fabke yngre Digttere, den gædode Weyer, siger om en Pige:

Skion, som Eva før sit Falb,
Hvor den sidste Bestemmelse ikke kan andet end for-
hsie vor Forestilling.

Saare væsentlig er og den Fordring, at det
Sammenlignede maae være — relativ — sandt.
Maar f. Ex. i et af vor ypperste Digttersattereldste
Arbeider Religionen synger:

Som Egens tatte Skygge
Gjor Mattergale trygge
For Ørnens Aeve, og Slangens Draab,
Saa Pladsregn ikke gjor den Land,
Dg Solens alt for starke Hede
Selv ei kan trænge til der' Nede,
Saaledes gjorde Frederik mig roelig;
Hans Hierte var mit Tempel, og hans Land mit Slot,
Han skulde mig for frække Anders Spot,
Han skyggede sor Overtroens Hede,
Dg var en trofast Muur mod bitter Fjendes Vrede.

Sorgeantate over Frejdik den Temte,
Opstaer for Alting det Spørgsmaal: kan Egens
Skygge (enpog-her taget synchdochist for dens skyg-
gefulde Grene) gjøre alt dette?

Midlertid var det ikke uden Foie, her ovenfor
erindredes, at det kun var den relative Sandhed,
her bor sees paa, thi alt for indknebne vilde haade
Taler og Diger finde sig, hvis man strængelig vilde
henvisse dem til den absolute, hvis man f. Ex. vilde
forbyde dem at tage Lignelser af Myrens Glid, af
Solens Gang, Sieldenes Fasched o. s. v., ikke at

tale dum, hvis man vilde fratauge dem hele den my-
thologiske Verden.

26 §. I Steden for at forfolge end videre disse
Betrægtninger, hvis nærmere Undersøgelse mere ho-
rer hen under Digtekunsten, ville vi her blot tilføjs
erindre, at Lignelser ikke passeligen anbringes, en-
ten i Lidenslabernes Storm, eller i den fuldkommen
roelige uinteresserede Undersøgelse; og at de altsaa
kun høre hen, hvor en levende oprørt Indbildungskraft,
men som dog ikke opstammer af nogen hæftig
Lidenslab, siger Ordet; dersor ere de saa hyppige i
Baggesens maleriske, næsten digteriske Prosa; f. Ex.:

"Nu stod jeg ligesaag klog — med samme Henrykelse
over Egney neden for mig, som en arm Lyv i Kiels
eller Gutins Galge."

L. B. S. 24.

"Uagtet Hamelh med sine Volde, Skandser og Grav-
laae flad paa Jordens, som Grundtegningen paa et
Papiir, og Kysthusene i Haverne omkring Byen saae
ud, som Sneglehus i et Urtebed;"

Sammest. S. 28.

fieldnere i Taler, skondt de heller ikke ver ere ual-
mindelige; som: "Hvad Orlogssloden er for Sse-
staten, det er han, der giver Skibene deres rigtige
Form, deres virksomste Kraft, deres sikreste Gang,
med set Ord: den sande Fabrikmester for Floden."

Walling's Tale over Gerner.

Allerfieldnest, og da meest for at oplyse i den roelige
Fortælling eller i Læreforedraget; saaledes f. Ex. i
Walling's st. og g. Handl.: "Uden Kundskab om
Gud valke vi, som Koret for Bindene, mellem idel
Fælstrin." Derimod er deres egenlige Sted i Poesien

især af det beskrivende, fortællende, og undervisende Slags; mindre i det lyriske og dramatiske, hør i dette Sidenstædtligere Dels.

27 §. I stedet for den formelt udforende Egnelse bestiener Skribenten sig oftere af Allegorien; eller det fortsatte Metaphore; hvor han dog ikke sjeldent stiller det Sammenlignede ved Siden, men overlader til Læseren selv at gøre Sammenligningen. Ovenso har været et Exempel af en Dichter; her et af en prosaist Skribent: "Paven og de tydse Kyrster, der tilform havde anset det for en Fordeel at have svage Ræsere; hind for at hæfste over Christenheden; disse for at være væthængende, bekymrede sig eenstemmigen om at vælge en mægtig Keiser, der kunde bestærme haade dem og Christenheden mod Tyrkernes fra Dag til Dag tilværende Magt. Skibsfolket, der døde ikke andet end at det indtog'en Ballast, for at give Skibet en stædig Gang i Hølgerne af det oprorte Hav, blev bestyrtet, da det saae, det havde indlaget en Ladning, der var nærl ved at synke Skibet i Afgrunden."

E. B. S. 104.

A. Schrey Et vdr. Reg.

Endnu tydeligere sees det maaskee i følgende Exempel: "Altåa! spørger man mig, hvad Gavn haver Selstabet for Efterslagten i dette Aar stiftet? da jer mit Svar det bestemmeste: jeg veed det ej. Hvad det haver gjort for at gavne, det haver jeg sagt; men hvormeget det derved har gavnet, det veed jeg ej. Men det veed jeg, at Skovens de blode Træer opboxe hastigen, og blide knarlig bladefulde, alt som deres vidtrækkede Rodder inddrætte meglen Saft af Jordens; men til Egens Væxt fordres Aarhund-

drede; derimod rækker dens Krone henop mod Himmelens Skyer, og den staer grundet paa Rodder, der stikke dybt ned i den faste Jord, og neppe boies den ved Stormenes Anfaerd. Men dette veed jeg, at et Antal af 3300 Mænd fordum samlede sig og stistede en lidén ubetydelig Stat, der ei engang far lignes med Tydsklands den mindste Rigssstad, og deraf opstod det vældige Rom, der siden udstrakte sit Herredamme fra Tagoslodens Udløb til Tigerens Bredde, fra Skotlands Grænser til Zaras Orken, og hvis indvortes Fasthed endog gjorde sex Aarhundrede nødvendige til dets Omstyrting."

Kierulfs Tale d. 4 Martii 1787.

Her sattes Allegorien ved Siden af et Exempel, som den ligedes med; i folgende, som er taget af samme Tale, staer den uden nogen saadan Parallelismus: "Og faldt end noget af Sæden paa Beien, hvor det blev nedtræadt af Mennenes Godder, og opædt af Himmelens fugle; faldt end meget i Steengrund, hvor det af Mangl paa Vædske henvisner i det det fremspiret; faldt end mere blandt Tidsler, der voxe op med det, og quæle det; saa skal dog det lidet, der faldt i god Jord, spire, og voxe, og modnes, og frembringe hundredefold Frugt."

28 §. End videre har man til Figurer henregnet Exemplplet, hvorpaa ovenfor har været Exemplarer, Allusionen, som Mirabeaus beklaedte: "Jeg veed, der er kun eet Skridt fra Capitolium til den tarpeiske Kappe", Ønsket, Beden o. s. v., idet Bendinger, som meget snarere bor henregnes under Ideernes Gang, end under Udtryklets former. Midlertid er det heraf saare fatteligt, at Begrebet af

Udtrykket Figur, hvorunder man sammenpakkede saa mangfoldige og højt uligeartede Ting, maatte være meget vanskeligt at bestemme. Abelungs Definition, at Figurer ere de Udtrykkets Modificationer, hvorved der virkes paa de lavere Sieleevner, korde vel være den meest syldesgjærende; naar man hertil lægger Moriz's Advarsel, ikke at sige Læns Skianhed i Udtrykket, uden for saavært som det er en Folge af Sindsstemningen. Til Slutning ville vi blot erindre, at endskindt egenlig Ordet Figur er Artsnavnet, hvorunder saavel Troper, som de øvrige figurlige Udtryk indebefattes, have dog senere Kunstmærcer brugt det til Slægtsnavn for de Udtrykkets Modificationer, der grunde sig paa Ordenes Sammensining og Ordning, i Modsatning til Troper, som besaae i hæres Ombytning.

29 §. Som Overgang til den Materie, der nu frembyder sig for os, ville vi endnu medtage det ogsaa af ældre og nyere Rhetorikere som en Figur anseete Asyndeton, og Polysyndeton, eller Vindeordenenes Udeladelse og Gientagelse.

Det første af disse, Asyndeton, kan egenlig ansees, som et Slags Ellipse, og er af umiskienelig Virkning ved en hurtig fortilende Indbildningskraft og Gemitsbevægelse, der kun henkaster de fornemste Begreber, og af Tilsædighed springer Bihegreberne over; som i Cæsars navnkundige Veni, vidi, vici, og saa ofte hos Baggesen; for Ex.: "Hvor vi saae en lang, smæl, snorlige, bratopskydende Gang for os."

F. B. S. 23.

"Jeg har aldrig seet Grenaderiet saa fuldkommen

personificeret, som i denne Mands Figur, Ansigt, Anstand, Gebærde, og Tale."

Cammested S. 26.

"Han fulgtes med, da vi gik ned at besee Kasematteerne; Kanonerne, Kuglerne, og Kanonhullerne, Tilsædighallerne, Vandstederne, Bageriet, Exerceropladsene o. s. v;"

Men de glide, smitte, bruse, blæse, angryne, storme, lyne bort.

Ewald.

Ligeledes bruges den med Held i den pathetiske eller høje Skrivemaade til at henvende Opmærksomheden især paa de opdyngede bigtige Begreber, og giøre Cumulation af disse mere fastlig, eller saa at sige samle dem som i een Fokus. F. Ex.:

Himlens, Dydens, vor Veninde.

Ewald.

Mand! Born! Slægt! Armod! ingen Graad maa rinde for Eders Elstes Fryd.

Ewald.

Ligesom nu Vindeordenenes Udelukkelse skildrer Phantasien eller Foelsens iilsædige Gang, og ved Overrasselse søger at hæve Hovedbegrebene, saaledes standser den hyppige Gientagelse af Vindeordenene denne rafse Gang, ved at tilholde os at betrakte hvæt Begreb for sig selv; saaledes: "Man siner alt Ludvig selv, og skielner ham nu tydelig fra Turenne, og Condé, og Louvois, og Villars, og Luxembourg, og Vauban, og Noailles, og Colbert, og Polignac, og Harcourt, og hvad de alle

hedde, der omringede ham, og igennem Dunsen
kun syntes at udgøre en eneste Person.

Kierulfs Tale den 4 Martii 1788

Man sammenholdt dette med følgende Sted af mod-
sat Natur: Og have vi ikke Fordringer at gisere til
Verden, som Arvinger efter Brahe, Rosine og
Horrebow den gamle; saa efter Bartholiner, Wormer,
Brochmanner, Resen, Torsens, Winding,
Borch; saa efter Gram, Kraft, Gunner, Pontop-
pidan og Langebek; saa i et andet Tag efter Hol-
berg, Snedorf, Tullin; vi have og Fordring at
giøre for vor Norden's Reise, vort arabiske Tog,
vor Flora danica, og for hvor meget andet af
det, der henhører til Fredriks Dage. Endnu leve
Lüdorph, Kofoed, Suhm, Schionning, Hübner;
saa Balle, Hinkel, Bassholm, Treschow, Horne-
mann: saa Jensenius, Saxtorph, Abildgaard:
saa Müller, Brünnich, Fabricius: saa Ewald og
de andre flere - - -

Døthe om Indfædretten.

og man vil ikke blot erkende Forskiellen mellem denne
saa sammentrængte Gruppe og den foreige Fremstil-
ling af enkelte fristaaende Figurer, men endog af
den mellemste Sætning lægge Mærke til, at de ad-
jectiviske Pronomina have noget af Conjunctioner-
nes Virkning; og at det samme er tilfældet med
Artikler, vil følgende Sted udentvist vise: "En
Thales, en Anaximander, en Pythagoras, en De-
mocritus, en Plato, og andre varer gangne for ham
(Euclides), ligesom Vanban, Belidor, Valiere,
Müller, le Febure, og flere for Geus."

Malling's Vor tale over Geus.

30 §. Vi komme nu til den saare vigtige Lære
om Sætninger og Perioder, og deres Bygning.
Fra Grammatiken kunne vi antage disse Ords Be-
tydning at være bekjendt: at nemlig en Sætning
bereder et Udsagn, hvori noget siges om et Subject; som
eller saaddass Sætning indeeles igien i enkelte, som
blot bestaaer af eet Prædicat og eet Subject, og sam-
mensatte, hvor flere ere forbundne. Begge inde-
deeles igien i nogen Sætninger, naar saavel Sub-
jectet, som Prædicaten udtrykkes aldele nærmere
Betegnelse, eller uddannede, naar begge efter de-
res Forhold, Egenskaber, eller Omstændigheder
nærmere betegnes; eller udvidede, naar Alrsager,
Betegnelser, eller Omstændigheder i egne Mellemset-
ninger indsydes; eller tilslutes. Et nu er saadan ud-
videt Sætning saaledes sammenføjet, at jeg ikke no-
gensteds med fuld Meening kan holde op, inden jeg
kommer til Enden, kaldes det en Periode. Et dette
sidste ikke tilfældet, men der findes, inden vi kom-
me til Enden, et Sted, hvor vi med fuldstændig
Meining kunnen holde op, kaldes vi det en løs Sæt-
ning.

Vi ville for større Tydeligheds Skyld give Exam-
pler paa hvært af de ovenanførte. Vi ville til den
Ende fra denne Synspunkt giennemgaae følgende:

"Jvar den Widfadime — det er den, der favner
vidt — kaldtes saa, fordi det lykkedes ham at til-
fredsstille sin Herskethyde og Ergierrighed. Det lykke-
des ham. Han udvidede sin Magt over den største
Deel af Landet: derfor sik han dette prægtige Navn;
derfor er han bekjendt som en af Norden's mægtigste
Konger. Men Historien blænder os saa ofte; bes-

Glimrende forbilder os, og vi forledes sag let til at beundre den mægtige Holdsmænd, fordi vi, som ikke længere føle hans trykende Haand, blot førganske os, hvad Kraft der behovedes til at opnase denne Vælde; vi gøre ham blindt hen, fordi han vidste at gjøre sig frugtet; og vi gjøre os ligesom Image for at glemme de affavelige Midler, han som oftest ingaatte bruge for at opnase sine hensigter."

L. B. S. 124.

D. J. Samuels fortolninger.

Den første af disse Sætninger er ikke blot en udvidet Sætning, men endog en Periode. Den følgende er en simpel Sætning. Den tredie er en løs Sætning, sammensat af flere enkelte, men ud-dannede. Og den sidste er endelig ligeledes en løs Sætning, der begyndes med en enkelt; hvorpaa falger en sammensat og udvidet; og tilslut en ud-dannede.

Endnu bør tilføjes, at der mellem Perioden og den løse Sætning gives et Middellags, da nemlig det Foregaaende vel giver en Meaning uden det Efterfølgende, det Efterfølgende derimod ikke uden det Foregaaende; dette er f. Ex. Tilføldet med selve Sætningen, hvori denne Jagtagelse fremsættes; det finder ligeledes Sted ved den anden Undersætning (Led) af den sidste Hovedsætning i ovenstaende Eksempler: "det Glimrende forbilder — denne Vælde."

31 §. I henseende til de enkelte Sætninger maa vi fornemmeligt henvisse til, hvad ovenfor er sagt i Anledning af Inversionen, at nævntig Orden, hvorfaf de bestaae, maa settes i den Orden, der efter Idegangen er den passeligste, uden dog

at stede an mod Sprogbrugen. Saameget mere kommer dette ved disse i Betragtning, som disse korte enkelte Sætninger især ere Lidenskabernes og den opslammede Indbildningskrafts Sprog, og giore samme Virkning, som vi heroverfor anmerkede, i Vindeordenes Udeladelse mellem enkelte Ord bragte tilveie. Man sammenligne f. Ex. følgende Føjsætning, gjort efter den engelske Rhetoriker Campbell, med den sædvanlige, selv i Svanin-gii kraftfulde Bibeloversættelse: "De vogte Alle paa dig, at du skal give dem Mad i sin Tid. Du girer; de sanke. Du oplader din Haand; de møttes med Godt. Du skuler dit Ansigt; de forfærdes. Du tager deres Aande tilbage; de forsvagte, og vende tilbage til deres Stov. Du udsender din Vand; de skabes; du fornær Jordens Skikkelse."

Ps. 104, 27-30.

Endnu eet Eksempl vilse vi tage af Niels Eb-benss skonne Tale: "Kjende J ikke Geert! hvad veie hans Stridbarhed og Forstand imod hans Sinsbelag? Den Ergierrige betragter et heelt Land kun som Grundbolden til en Throne; et heelt Folk bruger han kun til at lege Skaktaa med. Det enkelte Menneske er intet i hans Dine. Hans Ergierrighed og Tredskhed har i tyveaar fyrtet Dan-mark i evig Borgerkrig, Gield, Hungersnæd, og al Slags Elendighed. Har Himlen udmærket ham med fieldne Gaver, saa hvile Himlens Forbandelse over ham, at han misbruger dem for at udrydde al Held og Lykke omkring sig. Stole J paa hans Øs-ter? hundrede Gange stolede Kong Christopher paa hans Øster, og Kong Christophers Been muldre i

et fremmed Land. — I syv jammerfulde Aar har han laver os træde ned i Stroet af sine Hostrelle. Han har dodelig fornærmet os. Vi kunne maa ikke tilgive ham. Men — det er Sandhedens Ord jeg taler — Fornærmeren selv tilgiver aldrig. Og ham, vor usorsonlige Fiende, ville I vælge til Landets Fader?

Niels Ebbesen 3die Act 1ste Scene.

32. §. Selv i ovenanførte Exempler ses vi i midlertid, at et længere Toredrag ikke lettelig, selv i de meest lidenskabelige eller entusiastiske Diebliske, kan bestaae af idel enkelte Sætninger; men de maa være blandede med sammensatte. Hvorvidt disse ved slige Kælligheder stielen ere uddannede, end stielen mere udvidede, og allermindst Perioder.

*V
fa de* Vi gaae da over til de sammensatte Sætninger, og ville begynde med de lose. Den første væsentlige Egenstab ved disse er deres Enhed: at i enhver Sætning kus een eeneeste Hovedtanke ligge til Grund, og at deri ikke sammentynges forskellige Tanke, som ikke kunne udgaae et Heelt. Latterlige Overtrædelser af denne Regel haves ofte i vore offenslige Tidender, hvor en Tillysning i en eeneeste Sætning ikke begynder med at giendrive et usandskært bestemmende Rygte, eller bekjendtgøre et Dodsfall, og ender med at falbyde en eller anden Slags Vare, eller en — ofte ubetydlig — Tideneeste; men og hos vore egentige selv bedste Skribenter er denne Fejl ikke saa ualmindelig; f. Ex.: "Endeel har vildet tilskrive Kongens Præcipientace Slagets Forliis ved Konigslüther; men den hollandske Skribent Aitzema siger, at han derudi lod see alle

de Qualiteter, som udfordres af en stor Feldtherre, hvorvel samme Skribent, som en Hollænder, ikke kunde være samme Konge synderlig bevaagen; thi Hans Majestæt reede sig stedse unaadig mod de forenede Provindser, hvilket gik saa vidt, at de samme omsider sloge sig til hans aabenbare Fiender, Danmark til siden Baade, hvorför ogsaa den stedsevarende Attachement, han havde til Spanien, og den Unaade, han ideligen lod see mod Hollænderne, ex. af nogle bleven anset for en Statsfejl"

E. B. G. 30. Holbergs Dathm. Hist.

33. §. Til at undgaae saadan Enheden's Overtrædelse, have Kunstmæsterne givet følgende Regler:

1) Gaglidet som muligt ikke og samme Sætning at skifte Scene, eller Subject; men lade den Person eller den Ting, der fra Begyndelsen er det herkende Begreb, vedblive at være saa indtil Enden; dette er f. Ex. ikke Tilsagnet i ovenstaende Exempler, hvor der snart tales om Christian den Hierde, saa om Aizhema, saa om Hollænderne, saa om Kongen igjen o. s. v.

Han Domme, hvis kritiske Grundsetninger med Goie fortjene at anbefales, som et af de lærerigste Skrifter, Smagens Dyrker kan giøre sig bekjent med, og som især i sit attende Kapitel om Språkstionhæd har en Mængde ligesaa fine, som grundige Anmarkninger, foreskriver udtrykkelig, at i en Periodes Lob Scenen maae holdes uden Forandrings, da Skiftet fra Person til Person, fra Subject til Subject, eller fra Person til Subject, inden en og samme Periodes Grænser, adspreder Sindet, og giver

ingen Tid til et ret Indtryk; Adelung meener, at den britiske Kunstdommer heri gaaer for vidt, og skiller os ved Halvdelen af de bedste Perioder saavel hos eldre som nyere Skribenter. Uden at domme mellem disse tvende smagfulde Kunstlærere, og uden at vilde ophoje Brittens Advarsel til en usværlig Almoeenlov, eller give den retroactis Virkning, kan man vel antage, at Skribenten i det mindste altid vil giore vel i at folge den, og at ikke blot Perioden, men endog den lose Sætning binder, jo mere dens Enhed behoves. Man probe f. Ex. ved følgende Sætninger: "Dog Perserne klarede op fra en Side, de ikke ventede, kom bag paa dem, og skilte disse Folk ved Livet. Kun saare lidet blev staende af Byen, og hele Landet sollte allevegne da for Marathon opirre Persers Havn."

Gnibb. a. v. 9.

E. D. S. 150.

at skifte Subject saaledes: "Dog Perserne klarede op fra en Side, de ikke ventede, kom bag paa dem, og disse Folk blev skilte ved Livet. Kun saare lidet blev staende af Byen, og de for Marathon opirrede Perser lod allevegne Landet sole deres Havn." og enhver vil lettelig føle, at begge Sætningerne havde taft.

34 §. En anden saare vigtig Regel, ogsaa til at bevare Sætningernes Enhed, er at holde Maade med deres Længde; en meget lang Sætning bevarer vanskeligen een Hovedtanke, men Skribenten falder alt for lettelig fra eet i et andet; ogsaa her paa kan det ovenstaende holbergiske Sted være Eksampel; her er et andet: "Den Skade, der er flest, faaet paa Byen, som paa Floden, Arsenalet, Mar-

gazinerne, og Fortet — Fortet la Malgue lader pol. Iodin. endog sprænge to Gange, uagtet Estre-
retninger i Aviserne fra Livorno melde, det ikke er sprængt — beskriver E. v. S. overmaade stort, og det er hoist naturligt, at han ikke allene maae høye det, end Toulons Grobrere og Thandehavres, General Dugommier og Conventcommissarierne, som have forsikret, at Republikens Tab er lidet betydeligt, og at de Franske der have beholdt 15 Skibe, hvori blande det prægtige Linieskib Sanscou-
lette paa 130 Kanoner — som p. J. tilforladelig veed at befinde sig ved den engelske Flode — men at hans Beretninger endog bor staae til Troende fremfor Sir Sidnen Smiths Officialberetning, med-
deelst af den engelske Ministerialstende, hvor denne Officer, hvem det var overdraget at udføre denne — som Aviserne kalder det — i Krigshistorien ma-
gelse Krigsoperation, ikke blot meget bevægelig be-
flager, at hans Held og Evner ikke svarede til hans gode Willie, men hvor det endog udtrykkelig siges, at Spanierue ikke være heldige med at faae den i Havnen liggende Flode i Brand."

Qis. Art. i Minerva 1794.

Saaledes kommer man til at skrive, naar man vil pakke, alt for meget og mangehaande sammen i een Periode.

35 §. Ovenstaende Eksampel kan ligeledes tine os til Adbarsel, at vi ikke maae i en Sætning op-
dynge for mange underordnede eller indskudte Un-
dersætninger, der egenlig ere Bestemmer af det Foregaaende, da det blandt andet og var ved disse,
at Ovenansorte soulmæde til den umaaelige Draide.

Men det gelder og om Sætninger, hvad hun franske Digter spøgende sagde om Brese, at man skriver dem lange, fordi man ikke har, eller giver sig Tid, til at skrive forte. Vi ville provere Saaledat oploose hin høist sammensatte løse Sætning; "Politiske Journal beskriver den Stade", der er stæet saaled på Byen, som paa Floden, Arsenale, Magaziner og Fortet, overmagade stor, og lader endog Fortet la Malsue sprænge to Gange, da dog Esterretninger fra Livorno i Nisserne melde, at de ikke er sprængt. Toulons Grobrere og Thændehæbende General Dugommier og de franske Conventscommissærer have vel forsikret, at Republikens Lob er isted betydeligt, og at de Franske have der beholdt femten Skibe, hvoriblandt den prægtige Sanscoulotte paa 130 Kanoner, som p. J. tilsloradelig ved at befinde sig ved den engelske Flode; dog, det er høist naturligt, at p. J. ikke alene maa vide det bedre, end disse; men og end Sir Sidney Smith, hvem det var overdraget at udføre den i Nisserne saakaldte i Krigshistorien magelose Krigsoperation; thi denne Officer har i sin Officialberetning, der er meddeelt af den engelske Ministerialtidende, meget bevægelig beklaget, at hans Hård og Tonner ikke svarede til hans gode Willte; ligesom der og udtrykkelig siger, at Spanierne ikke vare heldige med at fåse den i Havnene liggende Flode i Hand. Saaledes oplost havde den uden Lovl været i det mindste formalister upaactlagelig.

36 S. Sædekes kommer det i øvrigt ogsaa ved disse lange sammensatte løse Sætninger at paa, at Forbindelsen er let og lys, saa at de forskellige

Grader af Forhold og Forbindelse mellem Under- og Hovedsættningen ved Udtrykket paa det næste betegnes. Som Exempel paa een i denne Henseende urettig Periodé ville vi, da Bogen ogsaa er paa Dansk, betiene os af det Exempel, vi hos den engelske Kunstsæller H. Blair finde for os: "Det forekommer mig, at for at bringe Verdens moraliske System en temmelig Grad under den ideallæste Fuldkommenhed, (thi vi kan have Begreb om det, som ikke er os muligt at næae) og tillige sætte det i stand til at forstørre os en lykkelig, roelig, eller i det mindste taaselig Tillstand; det forekommer mig, siger jeg, at Naturens Herre, for at næae denne Hensigt, fra Tid til anden i de forskellige Selskaber eller Stater har sat et meget lidet Antal af Mænd, begavede med fortrinlige Indsigter fremfor dem, han i sit Forsyns almindelige Lob har tildeelt andre Menner." Blair

Datingbroes breve.

Gefe at tale om, at denne Periode forbirrer i Danmark endmære ved det, der strax i Begyndelsen er udeladt: til en Punct, som er en temmelig Grad o. s. v., viser allerede det indskudte Hikord, siger jeg: at denne Sætning ikke er lykkelig bygget.

At i øvrigt her de i det Foregaaende angaaende Eventyrdighed og Utydelighed givne Advarslør sørdeles komme i Betragtning, folger af sig selv; og kan det altsaa være nok at henvisse dertil.

Den næste Regel er, altid at bringe Sætningen til en fuld Slutning. I vores offentlige Blaade findes idelig latterlige Urimeligheder og Utydeligheder, som reise sig af, at Sætningen ikke er

sluttet; f. Ex. at den begyndes med et hypothetisk
Dersom, eller et causal Da, og nu fortsettes og
holde op, uden at der kommer noget, der svarer
der til.

375. Vi gaae nu over til læren om Perioden;
og indbefatte de væsentligste den vedkommende For-
skrifter. Tydeligheden uberegnet, der er en almeen
Hordring, og tilsomn afhandlet, under de trende
Rubriker Eenhed, Styrke, og KunRing.

Folkes
Ejde
V
Da Periodens Hovedvirking bestaaer deri, at
flere Forestillinger eller Domme forbindes til een,
og samles — saa at sige — i een Fokus, vil en-
hver let føle, at Enheden endnu der er en vigtigere
og væsentligere Hordring, end den ved den løse Sæt-
ning kunde være. Dobbelt vigtige blive altsaa her
de Forskrifter:

Vorst, at Scenens Enhed saameget muligt
maa beherves, og Subjectet ikke lettelig ombyttes;
f. Ex.: "Maynz, som først kom i de Franskes Hæn-
der under Cüstine, og som siden Preusserne toge til-
paa ny vare mislykkede, endelig efter en hemmelig
Artikel i Fredslutningen i deres Hænder"; er, som
enhver selv let vil føle, en mindre heldig Periode,
end om det hedde: "Maynz, der først kom i de Fran-
ses Hænder under Cüstine, siden blev taget tilbage
af Preusserne, og uden Held igien beleiret af de
Franse, kom, efter en hemmelig Artikel i Campo-
formiofreden, endelig i de Franskes Hænder."

Ligeledes at man maa skyde at pakke alt for man-
ge og forskellige Ting ind i hinanden, og altsaa at
udspile Perioden med Parentheser, som i det mind-

Euals
ste ikke blive mindre ubeqvemme, ved det man efter en
nyere Modé udelader Parenthesetegnet derved. Vi
ville til Forsøg beholde ovenstaende Periode: "Maynz,
der kom først i de Franskes Hænder under Cüstine,
især, paastod man den Tid, ved Hjelp af de Frans-
sindede — eller som man og kaldte dem Clubisterne,
der og efter Stadens Gienerobbing blevne med skian-
dig Grusomhed behandlede, og det ikke blot af Po-
beleu, men og af dem, der i det mindste ikke gjerne
ville regnes til Pobel — og hvilken Bye af Preusserne
blev med vobuet Haand taget tilbage — rigtig nok
i et Sieblik, da de Franskes almindelige Vaaben-
held og Vaabenkraft temmelig syntes fordunklet, og
der siden — endog efter at de havde begyndt at
reise sig igjen — med et Missheld, som endog gab
Anledning til at ymte om Forræderie, en Beskyld-
ning, hvormed man i de Dage, da Rædselsgaarden
endnu var i sin fulde Virksomhed, rigtig nok var
meget gæsimild — blev forgivnes beleiret, kom en-
delig ved en hemmelig Artikel i Campoformiofreden,
dette Bonapartes første politiske Mesterskifte, hvor-
ved han ligesom bebudede den Statsmand, som
han siden har viist sig at være, midt under Vaaben-
stilstanden i de Franskes Hænder."

Hans
Ogsaa er det især i Perioder, at Homes Ad-
varsle saavel mod at forbinde bekræftende og næg-
tende Sætninger, som og Activa og Passiva, ved og,
hør komme i Overbeielse; f. Ex.: "Robespierre,
som ikke i Begyndelsen var nogen anseet Taler, og
siden stieg til saadan Anseelse, at han med Ejde
funde kaldes eenevældig i Frankrig, og fældede
Fjender og Venner for at betrygge sin Valde, meente

maaſſee dog med al sin tyranniske Gryſomhed. Neſt publisen per ærlig.

End videre følger det af sig selv, at man end mindre i Perioden end i loſe Sætninger maa tillade sig at høſſade det begyndte Construction uden at bringe det til Ende.

38 §. Periodens Styrke sætter Hugh Blair deri, at de forſtellige Ord og Led ordnes, og ſilles ſaaſedes, at Meeningen vises i det fordeleagtigſte Lys, og Indtrykſet, Tanke ſal giøre, bliver heftig og fuldſtændigt, i det hvært enkelt Ord, og hver Del af Sætningen ſaaer sin vedbørige Vægt.

Hænſender indbefatter han først Præcitionen, eller at alle i nogen Henseende overflodige Ord bortføres, da — efter Quintilians meget rigtige Anmerkning — alt, hvad der ikke er til Nutte, ſaaer i Vejen. Denne Regel, som allevegne er af Vigtighed, er det især i Perioden, deels fordi der ſaadanne unyttige og overflodige Ord giøre meest Skade, deels fordi den mindre dannede Smag juſt der af en falso Foreſtiling om Fylde og Runding lettest fristes bertil. Denne Præcition finder da Sted, i Henseende til enkelte Ord:

a) Naar man vogter sig for at tilſte, hvad enten allerede ved hele Udttrykſet tilſtrækkelig er betegnet, eller der let kan kommes til (Pleonasmus), ſom og for at betegne et og samme Begreb uden Modvendighed paa flere Maſſer (Tautologie); f. Ex.:

Saa svandt al Ødelægning og overdeven Pragt,
Som havet mangen en i storſte Armod bragt.
Her findes Tautologien i den første Linie, og Pleonasmus i den anden.

Hvor ſynſlede ei da af blind Verbedighed

Endog Vankundige ind i Vor Frues Boelig.

Her gior Pleonasmen endog Tautologien Vankundige til en Modſigelse mod den blinde Verbedighed, da det dog ikke var at formode, at Blindhed ſkulde især findes hos oplyſte.

Næst vore ſlette Klumsmeddes og Versemageres er vel ingen Mark frugtbare paa dette Slags Ukrud, end vore Rabulisters, hos hvem hvært Ord koster Penge, og en vis Skole geiftlige Taleres, som deri finde en Parrhesie.

Den engelske ſkarpsindige Rhetoriker Campbell tilſpier, at der gives enkelte Ord, ſom med Gode funne anſees, t. f. ſeld at indeholde deels en Tautologie, deels en Pleonasmus; faaledes er f. Ex. at gienbetale, omdøbe, efterfølge tautologiffe; udi, derudi, derudinden, naarsomhelst, o. s. f. d. l. pleonastiske.

39 §. Men ſærdeles Betragtning i denne Henseende fortiner Adjectiva, og Adverbia, ſom mangfoldige Skribenter, der ſtrige mere for Dre og Die, end Tanke, gemeenligen overlaſſe Stilen med.

Naar Viord — ſiger nysansorte Campbell — bruges med Sparsomhed og Demmekraft, have de megen Wirkning til at oplive Udtrykſet; men inſet har mere modsat Wirkning, end en Ødsling med dem. Skulle de finde Sted, maa de enten være fornødne, eller forſkionnende. Hornſdne ere de, naar Tanke ikke uden dem fuldkommen kan fattes; ſaaſom: "Det er meget naturligt, at vi elſſe det Land, hvori vi leve vel, især det, hvori vi have tilbragt den ubekymrede Ungdom, hvori vi mesten-

deels ere fornægde med Alt, og finde overalt Fornælse, forbi vi føre den med os i Hjertet."

E. B. S. 309.

A. Schne. Et. indv. dr.

Her kan man ikke hørtage noget af Biordene, uden at Lanken lader derunder; ikke enhver Ungdom, men kun den ubekymrede gior sit Opholdssted fært; dog behøver denne Ungdom derfor ikke at være fornæret med Alt uden Undtagelse, nok naar den mestendeles er det; thi i saa Falde finde vi Fornælse overalt, ved Polen, som under Linien, i Sletten, som mellem Fjelde.

Forskjønende Falder man dem, der ved Siden af Hovedbegrebet sætte et anstueligt Bibegreb, der gior os det mere sandeligt, hæver det, opliver det, og viser os det just fra den Synspunkt og i det Lys, Skribenten har behov.

Han - - - - -

Hvis Purpur damper af uskyldigt Blod,
Som høit nedkalder Himplens Havn paa ham,
Han drager frem. Med aldrig mættet Sværd
Krig folger ham, og Vold, og ublu Roy.

E. B. S. 481.

Abrah. Erobreren og Landsfaderen.

Det første af de her brugte Biord kan maasee regnes till de nødvendige, thi ogsaa en Camills, en Mistadis Purpur hanpede af Blod, men det var Roydyrs, Voldsmænds; blot forskjønnende er derimod Biordet høit; det er ikke blot Sorgens stille Suf, det er Forurettessens, Mishandlingens høie Raab, der stiger til Himplen. Ikke mindre forskjønnende er det næste aldrig mættet Sværd; det er den uretfærdige, Erobringeskriegens, Earkjænde, at dens Sværd

aldrig nættes, da derimod Forsvarskrigen glab stikker sit i Skeden, naar Faren er afvendt; og nu det sidste: ublu Roy! hvor karakteristisk og derhos forskjønnende! det er ikke Highwaymandens, der i det mindste skuler sit Ansigt i en Mask; ikke den almindelige Robbers, der dog helst driver sit skændige Haandværk under Mattens Slør; nei! ved hoi lys Dag, med ubedækket Ansigt, med eet Ord, ublu er Erobringeskriegens Roy.

"De frugtbare Marker forvandles til rædsomme Heeder, de forladte Landshyder tiene vilde Dyr til Opholdssted, og kun blodige Spor forlynde, at her var Mennesker."

Jacobis Eootale over Absalon.

Ogsaa i dette Exempel vil man erkende det samme; og vil man tillige lettelig selv kunde gisre den Anmærkning, at jo mere Indbildungskraften taler til Indbildungskraften, jo hyppigere og passeligere findes de forskjønnende Biord, og at de ere deshedsdigere, jo mere de nærme sig til at være fornædne; og nu prøve man selv, hvorvidt dette f. Ex. gelder om folgende:

Om det maasee kan er
Beemods rygende Dug, Angerens dampende
Wilde Negn, som min Sicel smelter bortflyder.

Naderens Sacramente af Ewald.

Sions Borg sank, og i Seklers Stormhav
Sions Mures syrtende Magt, og selv du
Sions gruusreisede nye Colos, heit:
taarnede Roma.

Ode til Buonaparte.

Hvi dirrer
Lyren syvlangsydt, som om Mulen selv
Den vorre? —
Hil Olympstoldrustede hem!

Sammensæd.

140 Det Foregaaende er Hindeordenes Udeladelse og Hvidobbning omtalt, fordi den er blevet registreret i de formegente Talens Figurer; her kommer det tilbage til denne Materie, da disse Ord, og næst dem de relative Pronomina, hvor der er til Overslod, høre hen blandt det ubehageligt Slags Hyldeord.

Heraf følgeligt naturligvis, at man først og fremmest ikke vogte sig for de polysyllabiske mellem disse, der gemeenlig tilsige have et pleonastisk Udspejende, som desforuden, endogaaa, nærsomhøst, ligervis, derudover o. a. s., som vi kun finde enten hos vore gamle Skribenter, eller i det udspilende Rettergangs Sprog; og er det saameget mers at undres, at det lænnesamme hvilken som høst for ikke ret længe siden hos en Deel af vore bedre Skribenter var kommet i saadan en Undst, at de endog undertiden temmelig imod Sprogrugnen brugte det aldeles adjektivisk.

Men selv de kortere mono- og dis-syllabiske udelades ikke sjeldent med Fordele, hvorved dog især er at agte, at Tydeligheden ikke derved opoffres; saaledes kan Relativet som vel udelades, naar det er Verbets Dativus eller Accusativus, saavel som, naar det flyres af en Präposition, men ikke lettelig i Nominativus; undtagen, hvor her eller der fulge lige derpaa; saaledes udelades ofte Hindeordene at,

og o. s. v. Dog finde disse Friheder mere Sted i løse, end det periodiske Koredrag.

41 §. Vi komme nu til den Fejl mod Präposition, der ligger i hgle Tankens Udtrek, og kaldes Ord riighed, som bestaaer deels i, at vi udtrykker Tan ken paa mere end een Maade, som kaldes det langtrukne — eller udstrækker den videre, end paa det Sted var nødvendigt — det vandede (hvortil da og kommer, naar man indblander usornede fremmede Ting, eller unyttige Biideer, opholder sig for længe ved disse o. s. v.), eller naar man tillige udtrykker, hvad let funde lade sig tanke til, som gior Udtrykket stæbende.

"Vor Guds Kirke er det visseleg farligt, naar de ugudelige Synagoger (Hugonotternes Kirker) ere strax derhos; thi kommer Satan først ind i Paradiis, sandelig da er det farligt for vore første Forældre, at de saa forsøres til det Onde. Haar Gedeon først en besynderlig Ephoi i Landet, som er gjort af Medianiternes Bytte, sandelig, der er Fare haade for Israel, at de forsøres til Afguderie der ved, saa og for ham selv; thi det blev ham og hans Huus til en Snare. Hvor saadanne Kætttere indtages, der er vist Fare, at andre i Huset forsøres af dem; thi vide vi ikke, at en lidet Suurdei kan giore den hele Dei suur? Har vi ikke seet en heel Hjord ofte at fordærves af et Skabbet Haar, og en heel Stad at befænges af et besmitten Huus; saa kan det og gaae med Guds Hjord og Stad tit for eet ondt Menneskes Skyld. Der er intet saa smitsomt som Synd og Falskhed; den er lige det samme til Sælen, som Pestilentse til Legeinet; og Ornt

til Hælet, andet, end at Pesten varer en Tid, men Syndet og det Onde holder ved altid; den Orm doer ikke, og den Ild udsukkes aldrig. Enhver ret-sindig Regent legge deraf Apostelens Formaning vel paa Hiertet: seer vel til, at ei nogen bitter Rod skal opvæze og gjøre Uroe, og mange derved skulle besmittes, thi ond Omgiængelse (med Onde) for-dærver gode Sæder, og i den Henseende vilde de Sparkaner ingen Fremmed intage i deres Republik, at deres gamle Fædrenerstik ei skulle fordærves; jeg seer og for-mine Mine, hvor meget det calviniske Kæsterie herved skulle bestyrkes, thi Kæsterie er som dødt Kød, der øder rundt omkring sig" o. s. v.

Biskop Hans Daggers Erklæring angaaende Hugonotterne.

Ingen stode sig over denne lange Afskrift, da deri vel saa omkrent de fæste Feil, der mod Präcisionen ved Ordriighed kan begaaes, paa et Sted, skonadt ikke just i een Periode findes samlede.

42 §. "Men hvis Ordriighed er en Feil ved Perioden, som ved Stilen i Almindelighed, da er alt for stor Korheds, hvorved Udtrykket forstærkes isæden for at bestærres, det ikke mindre; da, om end ikke Tydelighed, og Sprogrigtighed, dog sikkertlig alle Deles lette Forbindelse, sider derunder; og her komme vi da til Periodes tredie Hovedegenstab, som vi under Navn af dens Runding ovenfor angav. Ikke nok, at Perioden har Tydelighed, Enhed, og Präcision, den måa og være saaledes bygget, at ikke blot Hoveddelene, men endog alle Bi- og Mellem-sætninger staae hver paa sit bequem-

meste Sted, og ikke allene paa en god Maade ere sluttede, men og lyst forbundne med det Hele.

Allerede blandt Tydelighedens Forstifter ant-mærkedes, at de sammenhørende Ord maatte slettes hinanden saa nær muligt; men endog hvor Tydeligheden ikke leed under denne Regels Overtrædelse, vilde dog Rundingen derved tabe. Dette viser man f. Ex. saa ofte, hvor ved indskudte Omstændigheder og Parentheser Adjektivet skiller fra Substantivum; man tænke sig f. Ex. følgende Sætning: "En stor, med Rovere opfyldt, hvilke overalt i og efter saa vidstrakt, langvarig og barbarisk, thi saa kan den nylig fuldendte med Rette kaldes, Krig aldrig fædes, Skov, besættede ligesom et svælgende rædselsfuldt, ja tilvisse rædselsfuldt for frygtsomme og fredelige Reisende, Dyb mellem de tvende saa nærliggende, og saa noie foreenede ved deres Handel, Stæder."

Vist har denne selvgiorte Periode ogsaa i Hent-seende til det Sogte i Udtrykket andre Feil, men vi ville nu, uden at besatte os med disse, ellers for andre noget i det Væsenlige, blot see, om vi ikke funne ved Omsetninger forhjelpe den til mere Rundhed: "En stor Skov, opfyldt med Rovere, hvilke overalt efter en Krig, saa vidstrakt, langvarig og barbarisk, thi saa kan den nylig fuldendte med Rette kaldes, aldtig fædes, besættede mellem de tvende saa nærliggende og ved deres Handel saa noie foreenede Stæder, ligesom et svælgende og rædselsfuldt, ja for frygtsomme og fredelige Reisende tilvisse rædselsfuldt Dyb."

Det samme gælder naturligvis og om Präpositioner, og det, de styrer; f. Ex.: "Ville vi nu slutte fra, som nogle Skribenter ere saa redebonne at giøre, Høritidsbram, og Paradejubel til offensig Glæde"; eller hvad vi saare hyppigen endog hos gode Skribenter finde, men som dog i den periodiske Stiil, hvor Rundheden kommer i Betragtning, altid er en Heil: "Han har nogle Dage før, og adskillige Gange under, ja vel og, hvis jeg ikke husker meget feil, efter sin Reise ladt mig anmeldre herom."

Ja selv Präpositionernes Adskillelse fra de sammensatte Verba og Adverbia har i den periodiske Stiil noget anstodeligt; saasom: "Det er han stedse kommet mig fore i, at ikke have noksom tankt Sagen efter", har langt mindre Runding, end: "deri er han stedse forekommet mig ikke noksom at have estertænkt Sagen".

Og vil vi ved denne Lejlighed tillige anmærke, at den i Hverdagssproget og den comiske Stiil ofte brugelige Adskillelse af Ord, som overalt i den alvorlige, saaledes især i den periodiske Stiil er høist upassende; f. Ex.: "Jeg er hverken Franke eller Østerrigs; hverken Hol- eller Engel-lands Tals- eller Avinds-mand, agter hverken paa munt- eller antimini-striale Lov- eller Bag-taler".

Ogsaa maa man, endog hvor Tydeligheden ikke sidder derunder, vogte sig for, at de relative Pronomina ikke komme for langt fra det, de hører til; f. Ex.: "At i Dag Cæsar, hvad vel saa øste er skeet, berommes, og oploftes, og forgudes overdrevet og urimeligen, de i Morgen med lige-

saa megen Overdrivelse og Uretfærdighed forhaanes, og fordommes, lader sig af den menneskelige Skræbelighed kun alt for vel forklare".

Tillige maa vi her, i Forbigaaende, anmærke, at Adskillelsen mindre føles, naar Adverbierne, og Verberne i Obenstaande saaledes stille Plads, at Verberne, der noiere ere forbundne med Hovedordet, komme Relativet nærmest.

Ligeledes maa Adverbia — ogsaa fra denne Synspunkt betragtet — ikke stilles fra det, de bestemme; f. Ex.: "Han blev overmaade — som enhver da let kan forestille sig — forundret".

43 §. Da det imidlertid er umueligt, eller i det mindste alt for vidtloftigt, at giennemgaae alle de Adskilleser, der med Føie kunne ansees, som Heil mod Periodens Runding, ville vi gaae over til den almindelige Regel, at man maa bringe Hovedordet, og overalt de betydeligste Ord i den paa de Steder, hvor de kunne giøre det fuldstændigste Indtryk. Ikke altid er dette Sted eens; i lidenskabeligt Udtryk er gemeenlig Begyndelsen; hvor derimod mere talesmed Eftertryk til Forstanden, eller for at spænde Forventningen, er Slutningen det fordeelagtigste Sted; ikke sielden maa en klog Besedenhed give Midten Fortrinet.

Mig kan du sige Nej
Kold mod din Fæstemse;
kan, som flere i det Foregaende ansorte Steber,
være Exempel paa det første.

Hint Hindus litigt, paa hvis opløfted Top
Hoit Phoebi Helligdom sig hæved op,

Hvis ambradustende løvdakte Gange
Sædt Gienlyd gav af Pieriders Sange,
Bud blomsterklædte Bred Castale sled,
Saa kneiser nær codanße Vandens Skjød
O Schimmelman! dit Spølyst.

Vi overslade til Poetiken her at giøre opmærksom
paa Virkningsheden i det afbrudte Vers, og henvise
blot hertil, med hvilken Smag Stedets Mæn her
er glemt til allersidst, endog bag efter Eierens.

Derimod i følgende Periode: "Oste har min
Tanke, aldrig saa levende, saa islende, som nu,
gittret tilbage til hitt非法 saa sorgelige, men i Sorgen
og ved Sorgen saa hætitelige Dag, da den ædle
Mand, som jeg nyeligen nævnte, denne Fædreland-
ets trofaste Ven, dets Orlogsfodens Fabrikmeſter
og Commandeurcapitain, dets Videnskabernes Sel-
ſkabs Medlem, dets Landhusholdnings ſelskabs
Præſident, Henrī Gerner, bragtes til Jorde".

Malling's Tale over Gerner.

Man agte her paa den Kjønghed, hvormed Taleren
ved den Bending — "den ædle Mand, som jeg nye-
ligen nævnte" — sparer hans Navn, indtil han først
har opregnnet, hvad han var; men imidlertid — maa-
ſkee, for ikke at paadrage sig Anseende at have bruge
et Talerkunstgreb, vel og fordi Jordesfærdet her var
Dieblifikets Hovedbegreb — ikke slutter med Navnet.*

* Denne Jagtagelse oplyser tillige Grunden til det al-
mindelige Ordsprøg, at man ikke maa begynde sin Tale
med Jeg, samt de især af fordums Franskmænd sagt-
tagne mange Distinctioner, hvor man — efter en
Mands Rang og Stand — skulde sætte Monsieur, naar
man krey en til.

44 §. Men hvor man end sætter Hovedordet, eller Hovedordene, maa man nsie agte paa, at lade dem staae frit, og ikke ligesom formørke, eller begrave dem blandt de Biomstændigheder, de ere om-
givne af; vi ville, til at oplyse dette, omtumle den
nyisanførte mesterlig byggede Periode: "Min Tanke
har ofte zitteret, aldrig saa levende, saa islende, som
nu, tilbage til hitt非法 saa sorgelige Dag, men saa hæ-
titelige i og ved Sorgen, da Commandeurcapitain
Gerner, Fabrikmeſter ved Orlogsfoden, Medlem
i Videnskabernes ſelskab, Præſident i Landhuus-
holdningſelskabet, Fædrelandets trofaste Ven, den
ædle Mand, jeg nu nyeligen nævnte, bragtes til
Jorden". *En voldsom Dineſen*

Tantum series juncturaque pollet.
Hertil udkræves fremfor Alting, at man maa vel
have overtaenk og gien nemtanck sin Periode, inden
man sætter den paa Papiret, og være fuldkommen
eenig med sig selv, saavel hvad man vil ſige, som
ikke vil ſige, da hine utidig anbragte Biomstændig-
heder juſt komme paa saa ubeleilige Steder, ved det
de først falde Skribenten ind, nedsens Pennen løber,
og han altsaa maa faae dem anbragte, hyor han
kan komme til.

Har man — efter de foregaaende Grindrin-
ger — havt Periodens Enhed for Die, har man
voget sig for at overlaſſe den med Ting, der ere
saa uvedkommende, at de kunne bedre udgiøre en
Sætning for sig selv, da kan man og, efter Quin-
tilians smagfulde Udsagn, sætte ſlige — Biom-
stændigheder — hvor de bedst passe; ligesom i

en Opsætning af raae Stene selv de uformelige
finds et Sted, hvor de Kunne anbringes og hvile.

45 §. Da imidlertid Periodens Hovedsærlænde
er, at man ikke kan med fuld Meening holde op
førend den er til Ende, følger allerede deraf, at
den ikke kan ende med nogen saadan Biomstændig-
hed; dersom man f. Ex. i nedensæende velbyggede
Periode: "Det er ubekjendt, af hvilke Lærere, han
deri er blevet først underrettet; men de almindel-
lige Kunskaber, han i den sildigere Alder viste at
besiddé i disse Videnskabsfag, sætter det uden for
al Tvivl, at han i sin Ungdom dertil har været
grundigen og heldigen ansat".

Wibaldgaards Tale over Bernstorff.

paa følgende Maade omsets Slutningen: "at han
har været ansat dertil i sin Ungdom grundigen og
heldigen", vil enhver let føle, at der gives tre eller
fire Steder, hvor der med fuld Meining kunde væ-
ret sluttet, og at de øvrige Tilsætninger ligesom
flæbe bag efter.

Men ikke blot har en saadan Omstændighed ikke
være Periodens Slutning, men det er overalt bedst,
at alle slige sættes saa langt foran i Perioden, som
mueligt, saa at de vigtigere og betydningsfuldere
Ord kunde have Slutningen for sig selv. Man un-
dersøge følgende Periode: "I en Alder, da man nu
almindeligen først begynder at give Barn Boger,
da de sædvansligent end ikke gøre sig noget Begreb
om Ting, som de ikke have set, allermindst om Re-
gieringer, og Lande, og Folkeslag, og Krigs, da
de allene have Følesse for det, som har umiddelbar
Indflydelse paa deres eget physiske Væsen; allerede

i det siette Åar bestestigede den daværende Krig
dette Barn overmaade meget."

Sammesteds.

Man prove at omsætte denne Periode, og man vil
føle, at den taber ikke blgt i Runding, men ophe-
rer at være Periode; man læse f. Ex.: "Den da-
værende Krig bestestigede dette Barn overmaade
meget i sit siette Åar, i en Alder, da man o. s. v." bag
vog
Man omsætte den nu paa en anden Maade, og be-
gynde med: "Allerede i det siette Åar — en Alder,
da man nu almindeligen først begynder at give Barn
Boger o. s. v."; og den vil etter tage ved den alt
for lange Adskillelse mellem Præpositionen, og det
Verbun, den hører til.

46 §. En anden væsenlig Regel er: aldrig at
lade for mange Biomstændigheder komme umiddel-
bar ovenpaa hinanden, men fordele dem mellem
Periodens forskellige Ledde, og forbunde dem med
det Hovedord, de høre til, at de ikke, saa at sige,
hænge løse, og ubestemte; f. Ex. hvis man i fol-
gende Periode: "Er der, kunde man spørge, ikke
alligevel desforuden Anledninger nok, som kan bi-
drage til at giøre disse underholdende Begreber ind-
lysende for Mennesket?"

E. B. S. 379. Virkner, hvorfor Mennestene tale o. s. v.
vil omsætte Biomstændighederne og Biordene: "Er
der ikke Anledning nok desforuden alligevel, kunde
man spørge, som kan o. s. v.", vil man kunne sam-
menligne Virkningen af hine Reglers Esterlevelse
og Overtrædelse.

Endnu til et Exempel ville vi tage følgende Sæt-
ning: "Tornusten haver altsaa den stærkeste For-

modning for det glade Haab, at Sælen, naar Le-
gemet hensfader i dets Stov, udklirer sig af dets
Ruiner, og, maaſke underſtøttet af et ſubtilere or-
ganisk Legeme, endnu fortſætter sine Tanker og sine
Følelſer, og, da Sælens hele Natur vifer, at den
er ſtaſt til en beständig Tilvæxt, voxer den nu uden
Ophør fra den ens Guldkommenhed til den anden,
ved at beſkue Skaberen i sine Skabninger, og jo
hoiere den ſiger i Guldkommenhed, deſhøjere ſiger
den og i Lyksalighed.

L. B. S. 370.

Dr. Smith om Dyrernes Bestemmelle.
Man gienneſmaas denne i det Hele meget velbygts
Sætning, og undersøge, om der dog ikke i det
mindſte eet Sted er fannendyget Omſtændigheder,
der bedre kunde være fordeleſte.

47 §. End een vigtig Forbring ved Periodens
Bygning er Gradationen, eller at man gaaer fra
det Mindre til det Storre, ſader Periodens Led følge
oven paa hinanden i Forhold til deres Vigtighed;
man maa — ſiger Quintilian — bogte ſig, at
Talen ikke gaaer nedad, og efter det Stærkere ſoies
noget Svagere, ſom en Tvo efter en Kirkeroper,
eller en Næſviis efter en Ransmand; thi Sætnin-
gerne bar forſøges og voxe. Saare godt oplyses
denne hans Forſkrift ved følgende Periode: "Da
blev Slaviflhed en Dyd, Kierlighed til Fædrelandet
en Horbrydelle, Sandhed en Miſgierning, Philo-
ſophien forfulgt, ſom en Gudsbespottelse, og den,
der ei vilde baſis ſig under Ariftokratens og Hierar-
kens Nag, blev anſeet ſom en Oprører."

E. Colbiornſen Søle i Landhuuſholdningsſelskabet,

Graduſt gaaes her frem fra Horbrydelle til Mi-
gierning, Miſgierning til Gudsbespottelle, og
derfra til Oprør; om ikke imidlertid Biordet an-
ſeet noget svækker denne Climax, om det ikke burde
bytte Sted med forfulgt, vil den concinnete af vore
Talere bedst ſelv kunde bedømme.

Slige udforlige og oratoriske Gradationer laſſe
ſig imidlertid ikke anbringe overalt, og endnu min-
dre maa de ſøges, hvor de ikke ligesom frembyde
ſig ſelv; ligesom de øg, naar de forekomme for hypo-
pigen, give Tonen noget Unaturligt, og ſtrivt; kan
for Anticlimax, eller Fal'd fra det Vigtigere til det
Uvigtigere, maa man, ſom desuden ved en anden
Leilighed er anmærket, ſledſe tage ſig vare.

48 §. Gives der i Perioden Lign, der enten
ſettes i Ligning med hinanden, eller imod hinan-
den, bidrager det meget til Periodens Runding,
naar denne Lighed eller Modſætning ved ſelvē Udg-
trykket giøres ſoleligt; f. Ex.: "Det er Eder (Lands-
fædre) vi velsigne, naar I agte Dyd og Fortienefte
hoiere, end Skoldmærker, og I elſte Sandhed
mere end Smiger."

E. Colbiornſen,

Man forandre denne Sætning ſaaledes: "Det er
Eder, vi velsigne, naar Dyd og Fortienefte agtes
hoiere end Skoldmærker, og naar I elſte Sanhed
mere end at ſmigres." Enhver vil ſole, at Perio-
dens Runding har tabt; men hvorved? i det første
Led, ved det de to hinanden modſatte Begreber ere
rykkede fra deres Sted, hvært i Enden af sit Com-
ma, og fastede midt ind i Perioden, og desuden
omhyllede med Biomſtændigheder; i det andet ved

det de to modsatte Begreber udtrykkes hvert paa sin Maade, det ene ved et Substantivum, det andet ved en infinitivisk Sætning; ogsaa de tvende forbundne Sætninger have taft, ved det den første udtrykkes passivisk, og den anden aktivisk.

Man anstille lignende Forsøg med følgende Sammenligning; og denne Artikel vil være tilstrækkelig oplyst: "At syde dette Konstværk (Skibet) i bestemt Gang igennem det usadige Ocean, det er Skibsansørerens Sag; at skabe det med passende Evner dertil, det er Fabrikmesterens. Hün skal da erfare, denne maa forudsee. Hün skal meest bruge Virkeligheder, denne maa beregne Mueligheder. Hün skal maale Windens Kraft, Vandets Modstand paa Stedet, hvor han seer begge, eller fornemmer begge; denne skal maale Windens Kraft, og Vandets Modstand, som han oftest ikke seer. Hün skal kiende sit Skib i alle dets Dele, naar han har det; denne medens han skaber det. — — Hün er altsaa det vel indrettede Sæbåsens Stotte paa Vandet; denne paa Landet. Begge ere de Søstaterne lige uundværlige, begge fortuinligen vigtige."

Mallings Tale over Gerner.

Man vogte sig imidlertid for at lade sig friste til forste at anbringe denne Vending, der meget snart trætter, ikke blot for det alt for mærkelig kunstledede deri, men og tillige af en anden Aarsag, som følgede Kapitel vil oplyse.

49 §. Den sidste Grindring, vi i Henseende til Periodens Runding have at giøre, er, at man maa vogte sig for at slutte den med et Adverbium, Præposition, eller andet saadant ubetydende Ord;

ligesom tilforn er erindret, at man ikke lettelig maa hensætte en Omstændighed der. Vi ville efter vor Sædvane oplyse dette med et Exempel: "Dette hoie Embede gav Absalon Sted i Kongens Raad, hvor til det tidlige Venstebud desuden kunde have gjort ham berettiget."

Jacobis kontale over Absalon.

Her have vi en vel afrundet Periode; nu ville vi omsette det: "Dette hoie Embede gav Absalon et Sted --- som det tidlige Venstebud havde gjort ham berettiget til desuden." Og ikke allene Rundingen, men selve det Periodiske er taft, da vi med fuld Meening kunde have holdt op inden det sidste Ord. Dog mag naturligvis her tages i Agt, at — ligesom den løse Sætning — f. Ex. i den daglige Tasles Efterligning just med Fordeel sluttet paa denne Maade, er der og Tilfælde, hvor et Adverbium eller en Præposition just ere mellem Periodens Hovedord, og hvor man altsaa kan, og bør slutte med dem; f. Ex.: "Slige Grunde virke altid meest, fordi Mængden, der fun seer giennem Indbildningen, føler dem Kraftigt."

Sammesteds.

Her kræver, foruden Ordenes egen Betydenhed, og Forholdet mellem dem, at de sættes paa et saa foredeagtigt Sted, som Slutningen er; ligeledes:

"O at det havde gjældt om at høre Gerner tilbage til Danmark! saa tung, som Pligten var nu, saa let vilde den have været da."

50 §. Ligesom det periodiske Foredrag, selv i den høitidelige Skrivemaade, ikke altid maa anven

des, men Perioden afsløses, snart med enkelte, snare med løse — kun ikke skædesløse — Sætninger, saaledes gives der og de Slags Stil, hvor Perioden endog omhyggelig bør undgaaes; dertil hører, foruden den egenlige Efterligning af den daglige Tale, Skuespillet, ogsaa den lette Fortælling, hvad man kalder Folkekrifter o. s. v.

"Selv Overlast skal du ikke frygte for — mine Folk ere færdige paa det første Vink, og de ere mig troe. — Du studser! — ja min Broder! det kunde maaske behøves; den hele Sag er ikke saa skult, som du formodeede; men hold dig roelig, indtil jeg siger dig til; jeg staar dig endé for Alt. Man vil vogte paa hvert Skridt af dig; mig mistænker man ikke. — Forlad dig trygt paa mig. Selv Dyveke, vilde jeg onse, du vilde overslade til min Omhu."

Dyveke, 4 Aar 8 Sc.

"Desvagtet elsker man det Mageligere; og da det ei var muligt at falde, og at handle de store Dyr, uden alle Instrumenter, faldt man ventelig saart paa, foranlediget af Neglenes spidse Figur, at bestiene sig af de sharpeste af Dyrenes Tænder, isteden for Knive, og ligeledes af Stene; man tog deraf siden Anledning til, paa Mexicanernes og en Deel vilde Folks Maade, saalænge at hvæsse en Steen paa den anden, indtil man sik den ene spids til Enden; man pressede disse Stene ned i Grenene af Træer; i at voxe sluttede de sig saa tæt om Stenene, at naar man siden brændte Grenene af, fik man en Øre til at følde Træerne, og af dem igjen at gøre sig et Slags simpelt Husgeraad."

E. B. S. 17.

Kraft om de Wilde.

"Jeg vil ikke melde fortælig noget om det sidste, saasom der findes utallige Mennesker, der ere ideo-
sigen i Arbeide, men som er til ingen Nytte, og
saasom de samme i Henseende til deres næstadelige
Hlid og Windstibelighed, ansee sig selv, som duelige
Lemmer i et Societet, da man dog ingen Frugter
seer af deres Arbeide, da er det fornødent at til-
skendegive den Hornsielse, som herved findes, og
at vise deslige arbeidsomme Folk, hvad Forskiel der
er mellem nyttigt Arbeide, og blotte Bevægelser,
item at de ofte kunde giøre mere, hvis de gjorde
mindre."

E. B. S. 273.

Holbergs mot. Tanker.

Man forsøge, at omsette et af disse Steder i
den periodiske Form, og man vil snart erkende
denne aldeles upassende til det Heles Land og Tone.

Tredie Kapitel.

Om Ordenes Valg i Henseende til Bellyd.

I §. Bisnok — erindrer en smagfuld Kunsti-
kerer — er Lyden i sig selv en mindre betydnende
Sing end Meeningen; midlertid har den ogsaa For-
dring paa vor Opmærksomhed, da — efter Quinti-
lians Anmærkning, som han ansører — intet kan
faae Indgang i vor Hørelse, der strax stoder an i
Øret, ligesom i Horsalen.

Den første og almindelige Regel, man i denne
Henseende kan give, er, at alt, hvad der udtales
med Vanstelighed, hores med Mishag; vi kunne
hvorfor ikke nok tilraade enhver, høit at forelæse sig

selv, hvad han skriver, da endog ved lang og kritisk
Ovelse Bret seldes eller aldrig bliver i denne Hens-
sende den strænge og fine Dommer, som Bret og
 vil dette da giøre os opmærksomme paa tre Ting:
 at jo nærmere Tonerne komme Elementernes Sim-
 pelhed: jo mindre sammensatte ere, jo lettere og
 blodere ere de at udtales; jo længere de ere, jo mere
 melodiske; og jo aabnere, jo mere velflkingende; jo
 mere sammensatte, eller forte, eller lufkede de der-
 imod ere, jo haardere, eller trærere, eller stummere
 ere de.

2 §. Det bliver da en Regel, at vi saameget
 som mueligt vogte os for saadanne Ord, hvis alt
 for sammensatte Lyd stode vor Bret ved deres Haard-
 hed, eller hvor alt for mange Consonanter — især
 af de haardere p, f, z, k og t — stode sammen.
 Erfaringen kunne vi let anstille, ikke blot med saa-
 danne polske og russiske Navne, der i det mindste
 ved Diesynet forekomme os ganske uudsigelige, men
 og i vort eget Sprog ved de Persepter af Deponen-
 tia, man paa senere Tider hos os vil føre i Brug,
 f. Ex. synts, pints o. s. l.; medens man af denne Kar-
 sag har afsladt at sige danskt, norsk o. s. v.

Dobbelt føler man denne Haardhed, hvis det
 kommer af en Sammenträkning, og altsaa endnu-
 er os ovenkisbet ubant, saasom Menneskelighed,
 elsklig, smertlig, Taknemlighed, barbarie.

Ikke mindre saarer det, naar dette Consonanter-
 nes Sammenstod voldes ved ny og usædvanlige Sam-
 mensætninger, sørdeles, naar disse tillige ved deres
 længde trætte Bret, og vel endog tillige ved det
 meget, der er pakket i dem, falde Begræbet vanskæ-

lige, saasom: syklangfyldt, triumphomtont,
 Vognborgknuser, Godflyren, takkeromtopt,
 Uhensigtspasselighed.

Midlertid maa degnne Frygt for Haardhed ikke
 gaae saavidt, at vi ei paa den anden Side skye Ord —
 hvis de i vort Sprog skulde findes — der ved alt
 for stor Blodhed, eller Sammenstod af for mange
 aabne Vocaler, saarede Bret, og betog Sproget
 den mandige Kraft, der er Nordboer eget.

3 §. Ogsaa i Henseende til de lange Stavelser
 er det at anmærke, at hvis man paa den ene Side
 bør vogte sig for de Ord, der kun have saa lange
 Stavelser mellem mange forte, og at f. Ex. Men-
 neskelighedernes, Beskæftigelserne o. s. v. ere slæ-
 bende og trættende, da bestaaer paa den anden Side
 Vellyden i Afvexling af forte og lange, lufte og
 aabne, bløde og haarde Stavelser.

Og naar vi nu have tilføjet, at den samme
 Stavelse ikke paa en for Bret støbende Maade maa
 komme oftere for i samme Ord; man tænke sig f. Ex. Heedhed; at endog flere Stavelser i et og samme
 Ord ikke vel bør ende eens, og ligesom rime sig paa
 hinanden, som Omkringsvøging, Barmharm;
 at det endog ofte sidder Tungen og Bret, naar flere
 Stavelser begynde med een og samme Consonant,
 saasom forstere, Glyost, ville vi forlade en Ma-
 terie, som man ikke kan gaae for langt i, uden at
 henfalde til Mikrologie og Pedanterie; og hvor man
 dog stedse bør have den romerske Kunslærers Ud-
 sagn i Tanke, at kun vor Omhu skal være for Ord,
 men vor Omsorg for Tanken.

4 6. Kun i Henseende til Forbindelsen mellem Lyd og Betydning maae vi endnu medtage et Par Anmærkninger, den første i Henseende til den saa kaldte Onomatopoei, eller Brugen af saadanne Ord, hvis Lyd betegner det, Ordene udtrykke. Gaae disse alt for vidt, saa de virkelig blive Lyden selv, forkastes de, i het mindste for det ødle og alvorlige Udtryk, som f. Ex. med Lærkens syde Dirlitt hos Tullin var Tilfældet; en anden Sag er det med de Ord, som uden at esteråbe det Betegnede have en nærmere eller færnere Analogie dermed, enten — som ved hørlige Gienstande — ved den virkelig lignende Lyd: bøge, brøle, kryde, bræge, hvine, tordne, rasle, risle, knittere, Eltre, quiddre, tude o. m. a.; eller ved et fallses Kjendemærke, der bringes for Sanderne, som: Til, Piil, Kialen, bliid o. m. a., da nemlig de tvende første Ord have Hurtigheden tilfælles med Gienstanden, de tvende sidste virke ved Analogien mellem sandelige og psychologiske Forestillinger. Kun maa ved alle disse Ord erindres, deels at de ere en Sprogstat, som man ikke uden ewalde Mynteret tør forsøge; deels og, at de af sig selv ville frembyde sig, naar Skribenten er gien nemtrængt nok af sin Gienstand til at vælge det næest træffende og kraftige Udtryk, men at han, ved at søge dem, meget let kan forsalde til hoist slaut Fiaserie.

5 6. Den anden Anmærkning, vi have at gisre i Folge af det noie Slægtskab mellem Lyd og Betydning, er, at man ikke blot maae vogte sig for saadanne Ord, der have en væmmelig eller nansændig Hoved- eller Bi-betydning, men og for saa-

banne, der ved en lignende Lyd alt for let falde disse i Minde; og at i denne Henseende Ørenes Tugtighed hos et Folk tiltager i samme Grad, hvori Sædernes astager. Exempler herpaa vil vel ingen forlange.

Fierde Kapitel.

Om Ordenes Sammensætning i Henseende til Velklangen.

1 6. Vi inddæle Velklangen med Engel i den, der tilkommer Ordene og Talen i Almindelighed, som vi ligefrem falde Vellyd, og i den, der grunder sig tillige paa Lydenes Overensstemmelse med det Betegnede, som vi falde den maleriske Harmonie; og begynde nu med Vellyden.

Ligesom vi i Henseende til Ordenes Valg erindrede, at man maa vogte sig for Ord, hvor for mange, især haarde, Consonanter stode sammen, og gisre Udtalen vanskelig, gientage vi og denne Advarsel i Henseende til Sammenføiningen af Ord, og maa man i denne Henseende vogte sig saameget mere, jo nærmere de saaledes sammenstilte haarde Ord ved Meeningen ere forbundne, og altsaa ved Udtalen maa forbindes. Saaledes vilde en varm Strid være haardere at høre og udtale, end Harm, Strid, siden Adjectivum og Substantivum ere nærmere forbundne end Appositioner.

Men ikke mindre end for de haarde Toner maa man vogte sig for de hvidslende, hvortil især vore Genitiver give saa megen Anledning.

Hans Falsheds sleedste Sprog han slede hvilselede,
opretter neppe ved sin efterliggende Harmonie, hvad
det flettes i Vellyd.

Ligeledes maa man i Ordenes Sammensetelse
vogte sig for Hiatus, saasom:

Du Uloverbindelige;

i hvilken Anledning det vilde være utilgivelsigt, ikke
at giore Læseren opmærksom paa Kristarchus Car-
sens Afhandling om Vocalernes Sammenstod i
Fors. i d. st. V. 3die Bind, som maastee det fineste
Stykke Kritik, vort Sprog har at framvisse.

Ogsaa Opdyngelsen af Eenstavelsesord foran-
sager en Haardhed, færdeles i Vers, hvor de saa
ofte mod deres Natur og Betydning maa giøres
korte; ligesom paa den anden Side en ublandet
Sammendyngelse af lange, helst sammenfattede Ord
giør Stilen slæbende.

2 §. Fremdeles maa man vogte sig for, at ikke
enten det samme Ord, eller den samme Stavelse,
eller den samme Consonant, i det mindste som Ho-
vedbogstav, og paa een og samme Maade, kom-
mer igien.

Jeg veed vel, jeg ei er saa folsom som somme,
er et Exempel, gjort til Spog for at vise det latter-
lige i saadanne Sammensætninger; men

Værdig da den Død, du bode!

er et Beviis, at ligt endog i et alvorligt Digt kan
undslippe en ellers hyperlig Sprogsfender; og sto-
der især en saadan Gientagelse, naar den træffer

med ikke i sig selv vellydende Stavelser; saa-
som:

Paa quindeviis den Quinde vindes vil.

Ogsaa maa man ligesaabel i Ordenes Sammen-
setelse; som i deres Valg undgaae at frembringe
saadanne Lyd, hvoraf Raadhed kan udlede xæoðara
(væmmelige eller uanstændige Udtryk).

Endnu maa tilfoies, at man, fornemmelig i
Slutninger enten af hele Perioder, eller af deres
Led, Commata, Semicola o. s. v. maa vogte sig
for, at ikke enten det samme Ord, eller Ord, som
gaae ligesom paa Ruum, stode sammen; man tenke
sig f. Ex. folgende Sætning: "Ofté var det hændet
mig, at naar jeg skulde skrive til dig om denne
rædsomme Brig, der tildeles ved Misunderes Svig
har saa frygtelig udbredet sig"; eller: "ofté naar
jeg i Anledning af vundne Feldslag og erobrede Lande
horte tale om Takkefester og Jubelsange, forekom
det mig, som jeg stod ved Molochs Billedstøtte, saae
de affindige Modre kaste deres spæde Barn i hans
gloende Arme, og nu sege at overdøve disses Jam-
merskrig med vilde Hoitidsange."

3 §. Mærkligt er det imidlertid, at der gives
Tilsælde, hvor Gientagelsen af den samme Lyd sy-
nes at sinige Øret; vi tale her ikke om det egenlige
Ruum, som det hører under Poetikens Sphære at
sysselsætte sig med, men om Alliterationen, eller det
saakaldte Bogstavuum, som bestaaer i, at adstil-
lige nær paa hinanden folgende Ord bestaae af sam-
me Begyndelsesbogstaver, eller Stavelser; uden at
indlade os paa det Brug, Digtekunsten deels i Raar-

hedens, deels i Forkunstlings Dage har gjort deraf, ville vi blot anmærke, at den, naar den synes kommet af sig selv, kan — uden at Læseren som oftest selv er sig det bevidst — oplive Sælens Opmærksomhed for Begrebernes Liighed, eller Mod-sætning; i en Comedie findes f. Ex.: "En Støtte faaer jeg; men om Bodlen eller Billedhuggeren skal sætte mig den?" Man sætte her: "Bødlen, eller Steenhuggeren", og man vil føle, at Modsetningen har tabt. Meest og smagfuldest Virkning gør den imidlertid, naar just de lignende Stavelser ud-gisre det Lignende, og de afgivende det modsatte i Begreberne; saasom:

Vi skal ikke overtæles, men overbevises.

Niels Ebbesen 3die Act 1ste Scene.

"Men jeg kan vel tænke — hedder det i et Brev fra den lærde Gram til en af hans Frænder, der var indviklet i de pietistiske Stridigheder — at den, som er ikke at rette, er ikke at redde."

Hundrede Exempler kunne faaedes anføres af vores bedste Skribenter, hvor Lydenes Liighed og Uliighed heldigen bidrager til at giøre Tankernes Forhold føleligere; men ligesom man paa den ene Side maa omhyggelig vogte sig for denne Lydens især hyppige Gienkomst, hvor den slet ikke faaer i nogen Forbindelse med Tanken, faaedes maa man paa den anden Side ikke paadrage sig mindste Mis-truske om, at saadanne Udtryk ere søgte; som man vel overalt kan troe, at de hos vores gode Skribenter, en Malling, Colbjørnsen o. s. l. ere ind-bragte af Tanken, da denne Overeensstemmelse og

Horskiesslighed i Ordenes Dannelse just udtrykke Bes-grebets Skatteringer; hvo kan derimod holde det ud, naar man i vor gamle P. Syys Dedication af hans Kæmpeviser til Dronning Charlotte Amalia læser:

Disse Viser

Vise hen til Viisdom
Og undervise den Uvise,
At lære den gode
Og forkaste den onde Viis —

De ere

Lystige og lystige;
Ei saa kunstige, som gunstige;
Ei syndige, som yndige;
Ei artige, som tartige.

4 §. Da imidlertid Alliterationen — naar det ikke skal være et alt for usælt Legeværk — egenlig hører til Harmonien, ville vi vende tilbage til de øvrige den blotte Vellyd vedkommende For-skripter; og komme vi da nu til de didhørende Reg-ler for Sammensætningen af hele Perioder. At giennemgaae denne Materie med den Udsørslighed, hvorved vi finde den afhandlet hos de Gamle, be-stemme de fordeelagtigste Godmaal (Pedes) o. s. v., vilde ved vort mindre musicaliske Sprog og mund-lige Foredrag være en ilde anvendt Msie; saameget mere, som de gamle Kunstmærere, efter at have giennemgaaet denne Lære paa det noiagtigste, dog selv give denne Advarsel, at man ikke maa engste sig for at faae disse Godmaal anbragte, da de, hvor de høre hjemme, nok komme af sig selv. Hos os indstrænke de tvende vigtigste For-skripter for Pe-

Sgy

riodens Velslang sig til tvende Ting: den rigtige Kordeeling af dens enkelte Led; og dens Slutning, eller Tonefald.

s. Ved det mundtlige Foredrag vil enhver med mindste Opmærksomhed finde Hornodenheden af Hvilepunkter til at drage Aanden; ogsaa behoves kun siden Erfaring til at opdage, hvor ubehagelig, og ofte selv for Tydeligheden ufordeelagtig, en Virkning det gior, naar disse ikke falde der, hvor Meeningen har sine, ved Interpunctionstegnene antydede, Hvilepunkter; heraf kunne vi altsaa lettelig slutte Hornodenheden i, at anbringe disse med Hensyn saavel til Tankens som Ørets Fordringer.

Den første af disse er da, at de enkelte Under-aarbeelinger eller Led ikke maa være for lange; stiandt vi heri ikke kunde, som Romerne, telle Skribenten Stavelserne til, vil dog Øret, naar man kun stedse vil giore det til Dommer, lettelig advare ham, naar han overskrider det paaende Maal. Folgende Comma vil enhver f. Ex. finde for langt: "Saasom vore navnkundige nordiske Mænd stienden eller snart aldrig efterlade sig nogen egenhændig Efterretning om deres Livs og Levnets mærkværdige Bedrifter."

Forsvar for Griffenfeldts levnet.

Men ikke nok, at vore gode Prosaister omhyggeligen bogte sig for slige usigelig lange Led; de sorge og for, at give Ledene indbyrdes et vist belydende Forhold til hinanden, som snart bestaaer i en Liighed, snart igien, for at forebygge Monotonien, i en Afvexling; snart, og som oftest, i en Gradation, saa at Ledene alt blive længere, og længere; snart igien i et pludseligt Aftald, saa at, efter flere

længere Led, Perioden ligesom bryder af med et fort o. s. v. Man giennemgranske, med Hensyn hertil, nogle af Jacobis, Malling's, Colbjørnsens, Ahildsgaards, Kierulfs Perioder, og man vil have Lejlighed at anstille Betragtninger i Mængde over denne lontige Musik.

"Danmark og Norge! elskete, hørlige Fødeland! maark Sandhedens Vink, har dens Stemme, og vær retfærdig! Athenen og Rom var det til sine Tider. Deres Borgere samlede sig velvilligen om Belgørernes Gravsteder, og indprentede sig der Erbodighed for Dyd og ædel Daad. Denne Erbodighed gav dem Ild og Mod for Godestaven, og disse Stater stode. Men Athenen og Rom glemte Gravmælerne, og med dem Dyden, og Daaden, de oplivede, og Staterne segnede — og faldt — og reiste sig aldrig!"

Malling's Sorgtale over Gerner.

"Men ogsaa Danmark sabner ham (Lüxdorph). Det var stolt af at eie en saadan Mand! nu har det tabt een af sine Prydesser, og hvo skal oprette dets Tab! Med Haab seer det hen til sine unge Sonner, som have helliget sig til Videnskaberne, og opfordrer deres Mod til dette stolte Forsøg. Maatte dog Lüxdorphs Land hvile over dem! maatte de med alvorlig Higkeit kappes om at naae dette hørlige Myster! studere, som han! tænke, som han! leve, som han! Her er Belonninger at vinde, store hørlige Belonninger: roelig Tilsfredshed med sig selv, varigt Minde hos et stionsomt Folk, evig Glæde hos Altherren i de salige Vaaninger."

Jacobis Mindetale over Lüxdorph.

"Et uopretteligt Tab bør man stræbe at glemme; det skal derfor ikke være min Hensigt, at udtrykke vort Savn, og opribe det endnu smertende Saar. Men den sande store Mands Minde bør være uforgetmeligt; det kan ikke ofte nok igienkaldes; ikke ofte nok med Taknemmelighed erindres; ikke ofte nok fremstilles, som lærerigt, som opmunrende Exempel."

Ahlgårds Lovtale over Bernstorff.

"Vi ville hastig bortvende vort Die fra hine sorgelige Dage, da Menneskerettighederne var ukiendte, da Folket suffede under Lehnstyranniet, der trod-sede Kongernes Magt; da Hierarkiet havde udbredet et ægyptisk Mørke over hele Europa, saa man ikke skintede andet Lys end vaticanske Vandstraaler, der omstyrtede de vakkende Troner, og Kanatismens Hakler, med hvilke Roms graadige Præster, i det algode Værens hellige Navn, tændte de Baal, der bære beredte for enhver, som torde tænke, at For-nusten var Menneskets Eiendom."

E. Colbjørnsens Tale i Landhuusholdningsrådet.

"Maar han møder for den evige Dommer, at afgenge Regnskab for de Uinge, der vare ham betroede! naar Folgerne af hans sorte Liv ligge klart for den Allvidendes Die, da skal han fremstille dem, i hvil Stæle han nedlagde Sæd til Virksomhed, til Dyd, til mandig Daad, og Frugterne af denne Sæd skal regnes ogsaa ham til Len!"

Kierulffs Mindetale over O. J. Samsoe.

6 f. Ved at giennemgaae ovenstaende, vil man tillige forefinde Exempler for den næste Forfriist,

Det er en flid
Slutningen angaaende; "man maa — siger Quintilian — pogte sig for alt Haardt og Afbrudt, især ved Sætningernes Slutning, hvor Siælen ligesom hoiler, og qvæges." Man har derfor givet den Regel, at man — især hvor det gelder om Værdighed og Høihed — skal lade Tonen lige indtil Enden voxer alt mere og mere, og altsaa ikke blot giemme de længste Led af Perioden, men og de flangrigeste og meest tonende Ord indtil Slutning.

Afsluttes
Men er end dette en viktig Regel, saa er dog Afvexling en endnu viktigere; en Tale, hvis Perioder varer samtligen saaledes byggede, vilde snart trætte vort Øre; i det mindste vilde en saa idelig sagt Skionshed til sidst tabe al Virkning paa os; man forbeholder derfor saadanne Perioder, som det især ligge os Magt paa, at vinde vore Tilhørere for, saasom Udgangsperioden af en heel Tale, eller af en Afdeeling — overalt enhver Periode, efter hvilken der bliver en udmarket Pause — den fulde numersse Slutning; i Middelsperioderne være det nok, naar man vogter sig, ikke at slutte disse med korte og ubetonede Ord, saasom Particlerne, Pronomina, Postpositioner; med mindre saa er, at Meeningen giver dem Vægt, og selgelig Tone; heller ikke med lange leddelose Ord, hvor Tonen ligger paa fjerde eller femte Stavelse. Til Oplysning ville vi afskrive et Sted af Malling, som den, der fremfor alle vore Talere udmarkede sig ved mandig Beklædning: "Det var et Tankesprog, som et af Alderdommens Folk, jeg mindes nu ikke, hvilket, indlemmede i Theorien af sin Statskonst. Vil Fyrsten være agtet af sine Ma-boer, da vaage han over Landsgrænsen. Vil han

Malling

være belforsvaret ved Grændsen; da væage han i sine Provindser. Vil han være adlydet i sine Provindser, da regiere han i sin Hovedstad. Vil han regiere i Hovedstaden, da være han Herre ved sit Hof. Vil han besyre sit Hof, da være han Huusfader. Vil han være Huusfader, da beherfe han sig selv."

Malling's Tale i Anledn. af Kronprinds. Gistermaal.

Her finde vi idelig, dog ikke symmetrisk eller kunstlet Afvexling med trochæiske, og jambiske, og halvdactylique Udgange; Monotonie, og affecteret Eurythmie ere begge undgåede. Følgende Sted af (daværende Lieutenant) Hohlenbergs Tale ved Gerners Sorgeminde foie vi til de ved en anden Leilighed ansforer, som Cr., at selv Pronomina, naar de have Vægt, med Hordeel slutte Perioder: "Mei! hvad jeg her, hvor Individets Klager tåles, fordi du elskede Individet saa faderlig, hvad jeg her fortæller om mit Savn, det lyder ikke for dig. Men naar det har viist den Straale fra den herlige Sjæl, som her oplivede mig, da skal mellem de Taare, som her syde ved din Urne, ogsaa blande sig en medlidende Taare for mig."

De Gamle, som gjorde saa udmarket Væsen af Stilens musicaliske Velklang, fandt saa megen Skionhed ved en gradvis Fremstigen i Længde, at de endog havde et eget Navn til saadanne Vers, som begyndte med et Enstavesesord, og nu gik stavelsestvis frem; de kaldte dem rhopaliske. Namler har af Cicero anført Steder, hvor Slutningsordene fremgik saaledes rhopalisk; maastee kunde sligt og op-

dages i vores Sprøg; i det mindste kunde man vel fremvise rhopalistisk byggede Commata; men det er at haabe, at Meeningen og Tilfældet, ikke blot Brets Lyst, har frembragt dem; og til Mynster kunne de ingenlunde tiene.

7 §. Ogsaa den af de Gamle givne Regel for Slutningen, at det Stykke af Hovedsætningen, hvormed Perioden sluttet, bor være, om ikke det længste, dog ligesaa langt, som den foregaaende Mellem sætning, er ikke saa bogstavelig at efterleve, at der jo gives Tilfælde, hvor just det modsatte gør Virkning; saaledes: "Selv at kunde afmaale og afveie Skibenes Egenstæber efter Bindenes og Vandets Virkninger og Modvirknings, selv at beregne forud Formen for Skraaget, Forholdet for Rejsningen, Stedet for hvert et Tong, hvert et Knæ, hvert et Spiger; det blev nu den udmarkede Fabrikmesters første Egenstab: at bestyre Øerne, og Hamrene, og Mætslerne i Værkstederne, det blev den anden."

Malling's Tale over Gerner.

Dertilmod maa man, endog uden for den periodiske Stil, bogte sig, naar man overskrer en Sætning, at ikke den sidste Deel bliver, som man kalder det, maver, hvorved som oftest baade Velklangen og Meeningen lidet. Exempler derpaa kan man finde i Mængde i den S. 81 anførte forkyttede Periode.

Der gives i øvrigt mange Jagttagelser i Henseende til Periodernes Velklang, som her forbisaaes, deels fordi de gaae ind i det alt for Enkelte

Aars

Baard

og Smaalige, deels og fordi de lekkelige kunne forlade Begynderen til at satte for stor Priis paa disse Skionsheder af anden Rang, og derfor opstre de bæsenligere, og vigtigere.

8 §. Af samme Marsag ville vi og satte os forte til i Henseende til den malende Harmonie. Vi have allerede, i Anledning af Onomatopoeien, berort de egenlig materiske Ord, og tillige erindret, at foruden den unødige Liighed, Ord kan have med hørslige Gienstænde, gives ogsaa den middelbare, naar de ved Hjælp af een eller anden Egenskab, de have tilfælles med den betegnede Ling, fandseliggjore dens Foresættelse, f. Ex. ved Hættelighed og Langsomhed, Lethed og Vanstelighed, Haardhed og Bladhed. Vore Digttere, især Ewald, ere rige paa saadanne materiske Udtryk, som overalt og dette Materie egenlig hører til den mere musicaliske og lyriske Digtekunsts Sphære; det tredie Overensstemmelse er mellem Lyden og de menneskelige Hørelser, som egenlig er Virkningens Analogie; saaledes give lange bløde trochæiske Tonefald os Ideen om Veeynd og de smime Hørelser, fordi disse udtrykke sig deri; fortilende dactyliske om Raskhed, Munterhed, Iver; korte jambiske om Kraft, Wrede, Trods o. s. v.

Skrækende Straaler forkynde min Komme,
Drebende Tordener buldrer mit Harm.
Rosten af Herrens retsærdige Domme
Broder, saasnart jeg uplofter min Arm,
Men en fremmed Kraft af Jorden,
Kraft, som gier den Starke svag;

Edens Luft har qualt min Torden,
Skygger bøde for mit Slag.

Obaddoni Adam og Eva. Mellemst. mellom 4 og 5 Act:
Taare! sig, hvorför du rinder?
Paa den Stoltes blege Kinder
Ved et ubesiclet Leer!
Grumme! lad, lad af at græde!
Af! du spilder kun din Smerte;
Det af Sorg besværende Herte,
Som din Medynk skulde glæde,
Af! det Herte slæer ei meer!

Balders Dod 2 Act 2 Optrin.

Kong Christian stod ved høien Mast
I Nøg og Damp. v. s. v.

Men endskindt dette fornemmelig og mørke-
ligst findes i Poesie, vil man dog ved noiere Efter-
grandstening finde en lignende, skindt mere flukt.
Rhytmus i Skion og udtryksfuld Prosa; man under-
søge f. Ex. Dyvekes smælestende Klager:

"O de lykkelige Dage! nu ere de ikke mere! kunne
ikke være, kunne aldrig mere komme tilbage."

1ste Act's 11te Scene.

"Glem aldrig, hvad De der sagde: De vilde være
alle Ulykkeliges Veninde."

2de Act's 12te Scene.

Ogsaa her glide de bløde Trochæer over i hin-
anden; nu derimod hos den forbittrede Christian:
"J her, anden Gang i Dag — fører den Skyldige
bort, siger jeg! — See! læs dette Brev, og beed
haa for ham, om du kan!"

Sidste Act's sidste Scene.

Midlertid troe man ikke, at nogen af Detene
er føgt; Tankens, Lidenstaben's naturlige Udtryk
førte det med sig. Lignende Erfaringer vil man
funde anstille ved at gennemgaae andre vores Wel-
talenheds Værker. Man sammenligne f. Ex. den
følgelig høitidelige Melodie i Slutningen af Mal-
lings Mindetaler over Gerner og Geus med det
rasse mandigglade Rytmus i Slutningen af hans
Tale ved Kronprindsens Formaling: "Dette er Os-
feret, vi skyldte Høittiden, og det er ædelt, og vær-
digt vor Belgærers Dyd, værdigt hans Valg";
eller det, F. H. Guldberg sagde til Riber og Lud-
vig Reventlows Minde: "Hvo kiendte en Riber,
og tilstaaer ei, at han var blid som Menneske, varm
som Ven, driftig som Borger, sielden som Lærer,
værdig de Saarer, der fulgte hans Stov til Jor-
den, værdig den Kærlighed, der følger hans Min-
de til de sidste Dage! Hvo kiendte den nyshensfarne
Ludvig Reventlow, og tilstaaer ei, at han — den
Mand, der ringeagtede de meest glimrende Udsig-
ter, for med end større Kraft at kunne virke til Al-
mueophøsning — at han fortienere' Borgerkran-
sen! Hæder om hans Navn, hans Grav og hqns
Minde o. s. v." med den høitidelige prægtfulde Slut-
ning af hele Talen: "Saaledes stige Sekler op over
din Isse! fast og urammet staae du i Storm og
Torden, under alle Omvejlinger, eene boelig til
det Gode, eene foranderlig til det Bedre! uledet af
Menneskegunst, uskræklet af Menneskevrede, og
over dig hvile den Eviges Varetægt!"

Tale paa det blaagaardse Seminariums Daaress.

9 §. I øvrigt vogte man sig saavel for egen-
lige Vers, som alt for kiendelig Afrunding og Af-
cirkling af sine Perioder; endog i de Slags Foredrag,
hvor det høitidelige og prægtfulde Udtryk fin-
der Sted. At man end mere maa vogte sig derfor
i Esterligninger af daglig Tale, og hvad andre ieb-
nere Foredragslags, der gives, følger af sig selv;
men den vigtigste Foreskrift er endnu, at ligesom
allerede øhvert Udsænde af en alt for omhugget
Bestæbelse for Udtryklets Harmonie mishager, maa
mdn dobbelt tage sig vase, at man ikke for dens
Skylt til sidesætter Tydelighed, Rigtsighed, Thynd,
eller nogen anden af Stilens væsenlige Fordringer,
og især ikke belæsse Stilen med de saakaldte Com-
plementa Numerorum, intetbetydende Hylde- og
Glik-ord.

Se begyn-
elsen